T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI

ARKEOLOJİ BİLİM DALI

NİKAİA ÖRNEĞİNDE KENT TOPOGRAFYASININ ELİT MEZARLARA YANSIMASI

(Yüksek Lisans Tezi)

Süha CURA

BURSA 2022

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI

ARKEOLOJİ BİLİM DALI

NİKAİA ÖRNEĞİNDE KENT TOPOGRAFYASININ ELİT MEZARLARA YANSIMASI

(Yüksek Lisans Tezi)

Süha CURA

Danışman

Prof. Dr. Mustafa ŞAHİN

BURSA – 2022

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans / Doktora Tezi/Sanatta Yeterlik Tezi/ Çalışması olarak sunduğum "Nikaia Örneğinde Kent Topografyasının Elit Mezarlara Yansıması" başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Süha CURA

Öğrenci No:701847001

Anabilim/Anasanat Dalı: Arkeoloji

Programı: Arkeoloji

Statüsü: Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐

: Sanatta Yeterlik ☐

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tez Başlığı / Konusu: Nikaia Örneğinde Kent Topografyasının Elit Mezarlara Yansıması
Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 69 sayfalık kısmına ilişkin, 10/02/2022 tarihinde şahsım tarafından Turnitin* adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 4'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

1- Kaynakça hariç
2- Alıntılar hariç/dahil
3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı:	Süha Cura
Öğrenci No:	701847001
Anabilim Dalı:	Arkeoloji
Programı:	Arkeoloji
Statüsü:	Y.Lisans Doktora Sanatta Yeterlik

Danışman

Prof. Dr. Mustafa ŞAHİN

*** Turnitin programına Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane web sayfasından ulaşılabilir.**

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Arkeoloji Anabilim/Anasanat, Dalı, Arkeoloji Bilim Dalı'nda 701787001 numaralı Süha Cura'nın hazırladığı "Nikaia Örneğinde Kent Topografyasının Elit Mezarlara Yansıması" konulu ……. (Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik Tezi /Çalışması) ile ilgili tez savunma sınavı, …../…../20….. günü ……...-……. saatlerini arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının …….. (başarılı/başarısız) olduğuna ……. (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

…../…../20…..

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Arkeoloji Anabilim/Anasanat, Dalı, Arkeoloji Bilim Dalı'nda 701847001 numaralı Süha Cura'nın hazırladığı "Nikaia Örneğinde Kent Topografyasının Elit Mezarlara Yansıması" konulu ……. (Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik Tezi /Çalışması) ile ilgili tez savunma sınavı, …../…../20….. günü ……...-……. saatlerini arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının …….. (başarılı/başarısız) olduğuna ……. (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

…../…../20…..

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Arkeoloji Anabilim/Anasanat, Dalı, Arkeoloji Bilim Dalı'nda 701847001 numaralı Süha Cura'nın hazırladığı "Nikaia Örneğinde Kent Topografyasının Elit Mezarlara Yansıması" konulu ……. (Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik Tezi /Çalışması) ile ilgili tez savunma sınavı, …../…../20….. günü ……...-……. saatlerini arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının …….. (başarılı/başarısız) olduğuna ……. (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

…../…../20…..

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Süha Cura
Üniversite :Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitüsü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim/Anasanat Dalı : Arkeoloji
Bilim/Sanat Dalı :Arkeoloji
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : xii + 69
Mezuniyet Tarihi : ……/……./20....
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Mustafa ŞAHİN

Nikaia Örneğinde Kent Topografyasının Elit Mezarlara Yansıması

Nikaia Antik Kenti, kurulduğu Helenistik Dönem'den itibaren Kuzeybatı Anadolu'nun en önemli kentlerinden biri olmakla kalmamış, hıristiyanlığın başlaması ile beraber Bizans Dönemi'nin hem dini açıdan önemli bir kenti olmuş, hem de bir dönem Bizans İmparatorluğu'na başkentlik yapmıştır.

Bu derece önemli bir konumu olan Nikaia kentinin sakinleri içerisinde, çiftlik sahipleri, din adamları ve yönetici sınıfta yer alan bazı kişiler, adlarını yaşatmak, aile isimlerini yaşatmak ya da mülklerine hala sahip olduklarını gösterebilmek adına, Nikaia surları dışına benzersiz anıt mezarlar yaptırmışlardır.

Bu anıt mezarlar ve çevreleri, günümüzde, defineciler ya da doğal sebepler sebebiyle tahribata uğramış durumdadırlar. Bu durum söz konusu mezarların tarihlenmesini güçleştirse de mezarlar genellikle geç Helenistik Dönem ve Erken Hıristiyanlık Dönem'ini işaret etmektedir.

Anahtar Sözcükler:

Nikaia, Elit Mezar, Anıt, Anıt Mezar

ABSTRACT

Name and Surname : Süha Cura
University : Bursa Uludag University
Institution : Social Science Institution
Field : Archaeology
Branch : Archaeology
Degree Awarded : Master
Page Number : xii + 69
Degree Date : …../……/20….
Supervisor/s : Prof. Dr. Mustafa Şahin

Reflection of City Topography on Elite Tombs in the Example of Nikaia

Nikaia Ancient City has not only been one of the most important cities of Northwest Anatolia since the Hellenistic Period when it was founded, but also became a religiously important city of the Byzantine Period with the onset of Christianity, and was the capital city of the Byzantine Empire for a while.

Among the inhabitants of the city of Nikaia, which has such an important location, farm owners, clergy and some people in the ruling class had unique mausoleums built outside the city walls of Nikaia in order to keep their names alive, to keep their family names alive or to show that they still own their properties.

These monumental tombs and their surroundings have been damaged due to treasure hunters or natural reasons. Although this situation makes it difficult to date the tombs in question, the tombs generally point to the late Hellenistic and Early Christian Periods.

Key Words:

Nikaia, Elite Tomb, Monument, Mausoleum

ÖNSÖZ

Nikaia antik kenti, sadece kent merkezi ile sınırlı değil, kentin surları dışında kalan verimli topraklara da sahipti. Kent dışındaki bu topraklara sahip olan bazı vatandaşlar öldüklerinden sonra da sahibi oldukları arazilerin kontrolüne sahip olduklarını göstermek için ya da isimlerini yaşatmak için bir birinden farklı ve benzersiz güzelliklerde anıt mezarlar inşa ettiler. Fakat kimi mezarların doğal ya da başka sebeplerce farklı farklı seviyelerde hasarlı olmaları üzüntü vericidir.

Bu tezde, Nikaia antik kenti çevresinde yer alan önemli elit mezarların durumları ve konumları incelenmiştir. Bu çalışma sırasında, bana tez konumu öneren ve hiçbir zaman desteğini esirgemeyen hocam ve tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Mustafa Şahin'e teşekkürlerimi sunarım.

Tez çalışmam sırasında fikirlerini benimle paylaşan Sayın Prof. Dr. İ. Hakan Mert'e, Prof. Dr. Derya Şahin'e ve Doç. Dr. Reyhan Şahin hocalarıma ayrı ayrı teşekkür ederim.

Çalışmamın haritaları kısmında yardımcı olan hocam Dr. Serkan Gündüz'e ve bana gününü ayırıp İznik'te bazı elit mezarları beraber gezip değerlendirmemi sağlayan Dr. Ahmet Ali Altın'a teşekkür ederim. İhtiyacım olduğunda her türlü yardımı sağlayan Arş. Gör. Hazal Çıtakoğlu'na, Serap Ala Çelik'e, Gonca Gülsafa'ya, Nur Deniz Ünsal'a ve Buğra Kuru'ya teşekkür ederim.

Çalışmamın arazi kısmının hemen hemen her aşamasında yanımda olan meslektaşlarım Korcan Kayacan'a, Muhammed Çınar'a, Esin Biçer'e, Özgür Ulaş'a ve Seda Kırca'ya teşekkür ederim.

Çalışmamın öncesinde ve çalışma sırasında bana gerekli motivasyonu her zaman vermiş olan sayın hocam İ. Naci Zeyrek'e çok teşekkür ederim.

36 yaşından sonra Arkeoloji eğitimine başlama kararımdan itibaren yüksek lisans tez yazım sürecinin sonuna kadar, her türlü desteklerini benden esirgemeyen başta annem Dilşen Cura olmak üzere tüm aileme sonsuz teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ ii

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ iii

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ iii

..... iv

T.C. v

ÖZET viii

ABSTRACT ix

ÖNSÖZ x

İÇİNDEKİLER xi

GİRİŞ 1

Araştırma Tarihi 2

Amaç – Kapsam 3

BİRİNCİ BÖLÜM 4

NİKAİA COĞRAFYASI VE TARİHİ 4

I. Nikaia Coğrafyası 4

II. Ana Hatlarıyla Nikaia Tarihi 5

İKİNCİ BÖLÜM 8

ELİT ve ELİT MEZAR KAVRAMI 8

ELİT MEZARLAR 8

I. Helenistik Dönem 8

I.I. Berber Kaya Anıt Mezarı 8

I.II. Berber Kaya (Hespekli) 9

I.III. Çamdibi Mezar Anıtı 9

I.IV. Derbent Kaya 10

I.V. Dört Tepeler 11
I.VI. İnikli Keltepe 13
I.VII. Karacakaya 14
I.VIII. Müşküle Anıt Mezarı 15
II. Roma Dönemi 15
II.I. Değirmenkaya Anıt Mezarı 15
II.II. Dikilitaş 17
II.III. Yenişehir – Deliktaş (Odalı Kaya) 19
III. Bizans Dönemi 21
III.I. Hespekli Hipojesi 21
IV. Osmanlı Dönemi 21
IV.I. Türbeler 22
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 24
KENT TOPOGRAPYASINDA ELİT MEZARLAR 24
SONUÇ 27
KAYNAKÇA 30
LEVHALAR LİSTESİ 33
LEVHALAR 36

GİRİŞ

İnsanlık tarihi boyunca, insanoğlunun en çok merak ettiği konulardan ölüm ve sonrası olmuştur. Bu merak ve merakla ortaya çıkan düşünceler, ölü gömme gelenekleri ve çeşitli mezar mimarileri gibi, ölüm ve sonrası için farklı kültürler ortaya çıkarmıştır. Yaşamı süresince halk tarafından sevilen ya da bulunduğu topluma pozitif bir katkısı olan gerçek ya da mitolojik elit kişiler de halkın ortak hafızasından silinmemesi için, her zaman göz önünde olacak anıt ve elit mezarlar da mezar mimarisinin gelişiminden payını almıştır.

Köklü bir tarihe sahip olan Nikaia Antik Kenti de sahip olduğu köklü geçmiş ve bu köklü geçmişin oluşturduğu kültür sayesinde, çok çeşitli mezar yapılarına ve elit mezarlara sahiptir. Yapılmakta olan ve yapılacak olan arkeolojik çalışmalar sayesinde Nikaia Antik Kenti'nin mezar konusunda zenginliği giderek artacaktır.

Bu tezin ana konusunu elit mezarlar oluşturmaktadır. Bursa Uludağ Üniversitesi adına Prof. Dr. Mustafa ŞAHİN ve ekibi tarafından yürütülen İznik ve çevresindeki yüzey araştırmalarında 2013-2019 yılları arasında İznik, Çamdibi, Derbent, Elbeyli, İnikli, Karacakaya, Müşküle mahallelerinde elit mezarlar tespit edilmiştir. Bu mezarlar mimari açıdan çok konumu ve mevcut durumları incelenecek ve Antik Nikaia Kenti ile aralarında ne gibi bir ilişki olduğu araştırılacaktır.

Tez üç bölümden oluşacaktır. Birinci bölümde Nikaia'nın tarihi ve coğrafyası hakkında bilgi verilecektir. İkinci bölümde ise her bir yapının konumu ve mevcut durum ele alınacaktır. Burada sıralama araştırma sırasına göre değil alfabetik olarak verilecektir. Üçüncü bölümde ise haritalar üzerinden, elit mezarların konumları ve Nikaia ile arasındaki ilişki incelendikten sonra sonuç kısmına geçilecektir.

Alınan koordinatları haritaya işlemek için Google Earth Pro, çekilen fotoğraf ve drone görüntülerini işlemek için Adobe Photoshop ve mezarların bir biri ile ilişkisini inceleyebilmek için de coğrafi bilgi sistemleri yazılımlarından faydalanılmıştır.

Araştırma Tarihi

Nikaia antik kenti ile ilgili yapılan araştırmalar içerisinde en eski tarihli olanlar seyyahlarca yazılmış eserlerdir. 1553 yılında Besbeck, 1555 yılında Dernschwan ve 1588 yılında Reinhold Lubenau kent hakkında bilgi veren en eski seyyahlardır. Fakat bu seyyahlar ve ardından 1781 de gelecek Domenico Sestini ile 1883 yılında gelen Charles Texier kent merkezi olan sur içi bölgesi hakkında bilgiler vermişlerdir. Tabi ki kent sadece seyyahların ilgisini değil önemli politik ve dini kişilerin de ilgisini çekmiştir. Fransa Kralı XIV. Lous'nin elçisi Paul Lucas 1703 yılında kenti ziyaret etmiş ve seyahatnamesinde bu ziyaretine yer vermiştir. Psikopos Richard Pococke 1738 yılında, Avusturyalı diplomat Joseph von Hammer 1819 yılında kente gelip kitaplarında çeşitli bilgiler vermişlerdir. Alman jeolog Heinrich Edmund Naumann ise Türkiye'de yaptığı yolculukları ve mektupları 1893 tarihinde kaleme aldığı "*Vom Goldnen Horn zu den Quellen des Euphrat*" eserinde, sadece İznik gezisi anılarına yer vermekle kalmamış, Berberkaya Anıt Mezarı'nın gravürünü yayınlayan ilk kişi olmuştur (Resim 4).

Yukarıda saydığımız seyyahlar ve bazı önemli kişiler eserlerinde sadece Nikaia kent merkezi üzerinde durmuşlardır. 1959 yılında Nezih Fıratlı "*İznik: tarihi ve abideleri hakkında muhtasar rehber*" isimli kitabıyla İznik için rehber nitelikte çalışmasını yapmıştır. 1979 yılında Sencer Şahin "*Katalog der antiken Inschriften des Museums von Iznik (Nikaia) / İznik Müzesi Antik Yazıtlar Kataloğu*" isimli eseri ile Nikaia tarihini yazıtlar üzerinden aydınlatmaya çalışmıştır. İki ciltlik bu eserin ikinci cilti 3 cilt olarak hazırlanmıştır. Eser ayrıca birinci ve ikinci cildin ilk kısmında Değirmenkaya mezar anıtını ve yine birinci cildinde Yenişehir Kirazlıyayla'da bulunan Deliktaş (Odalı Kaya) mezarlarından bahsedip, yazıtların çevirisini yaparak tanıtan ilk çalışmadır. 1988 yılında Semavi Eyice "*İznik Tarihçesi ve Eski Eserleri*" adlı eseri ile Nikaia tarihini dönemlerle anlatmış ve çevredeki yapılar hakkında çeşitli bilgiler vermiştir.

İznik kent merkezinde 1963 yılında Prof. Dr. Oktay Aslanpa İznik Çini Fırınları kazısını, 1980 yılında Yrd. Doç. Dr. Bedri Yalman İznik Tiyatrosu kazısını, 2014 yılında Prof. Dr. Mustafa Şahin İznik Gölü Bazilikal Kilise kazısını başlatmışlardır.

1998 yılında Bedri Yalman "*Nikaia: İznik"* adlı eserinde, sadece İznik merkezindeki yapılar hakkında bilgi vermekle kalmamış, İznik'e bağlı mahalle ve mevkilerdeki höyükler, önemli yerler, nekropoller ve elit mezarlar hakkında da bilgi vermiştir. 2006 yılında Prof. Dr. Mustafa Şahin "*İznik Yüzey Araştırması 2006*" isimli çalışmasını yapmıştır. İznik ve çevresi

hakkında yapılmış en geniş çalışma ise Prof. Dr. Mustafa Şahin ve ekibi tarafından yapılmıştır. *Bursa İli ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırmaları* çalışmaları kapsamında 2013 – 2019 yılları arasında çeşitli tarihlerde yapmış oldukları İznik ve çevresindeki yüzey araştırmalarıdır. Bu çalışmalar sayesinde İznik ve çevresinde bulunan birçok kültür varlığı tescillenip İznik kültür varlıkları envanterine kazandırılmıştır.

Amaç – Kapsam

İznik her ne kadar modern mimari ile gelişmiş ve büyümüş olsa da, içerisinde hala Nikaia antik kentine ait çok sayıda yapıyı korunmuş halde barındırmaktadır. Bu yapılar sadece sur içinde değil İznik'e bağlı birçok mahalle ve mevkide de bulunmaktadır. Nikaia kent merkezi etrafına yayılmış olan yapılar arasında en göze çarpan ve hayranlık bırakanlar kesinlikle elit mezarlardır. Kent merkezinde bulunmadıklarından dolayı, çeşitli doğa olayları ve ya defineciler gibi art niyetli insanlara karşı her ne kadar daha korumasız durumda olsalar da bazı elit mezarlar günümüze kadar ayakta durmayı başarmıştır.

Bu çalışmanın amacı, İznik, Çamdibi, Derbent, Elbeyli, İnikli, Karacakaya, Müşküle, Yenişehir Kirazlıyayla mahalleleri ve bu mahallelere bağlı mevkilerde yer alan toplam 13 elit mezar tek tek konumları ve mevcut durumlarını göstermek. Ardından, her bir elit mezarın ve çevresinin korunma altına alınması için vurgu yaratmak ve bu mezarlar için tek tek arkeolojik çalışmaların yapılmasına teşvik etmektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

NİKAİA COĞRAFYASI VE TARİHİ

I. Nikaia Coğrafyası

İznik, Bursa'nın yaklaşık 90 km. kuzeydoğusunda yer İznik gölünün doğusunda bulunmaktadır. Bursa'ya bağlı bu ilçe doğal güzellikleri ve verimli tarım arazileri sayesinde Güneydoğu Marmara'nın zengin havzalarından biri olarak bilinmektedir[1].

İznik kenti adını aldığı iznik gölü ile birlikte kuzey ve güney yönlerinden dağlarla çevrilmiştir. Kuzeyi Samanlı Dağları, kuzey batıda Karlık Dağı ve güneybatısında Katırlığı Dağı ve Gürle Tepesi, güney doğuda ise Avdan Dağı bulunmaktadır. Bu dağlar arasına yerleşmiş olan İznik ve çevresi verimli ovalara sahiptir. Antik dönemde bağcılık yaygındır[2]. Ayrıca antik yazarlardan Strabon, kent ve çevresinin verimli topraklara sahip olduğundan bahsetmiştir[3].

Bölge Roma Dönemi'nde olduğu gibi Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde de önemli bir kent konumunu koruduğu için çeşitli kervan ve ticaret yollarına sahipti[4]. Fakat günümüzde yer alan çevre yolları sebebiyle İznik bu gün sapa kalmış durumdadır.

Bölgenin iklimi ise kışları ılık yazları çok sıcak olmayacak tiptedir. Yıllık sıcaklık ortalaması 14°C - 16°C arasında olsa da göl çevresinden dağlık kesimlere çıktıkça sıcaklık ortalaması düşüş göstermektedir[5].

İznik ve İznik Gölü'nü çevreleyen alan içerisinde bulunan alanlar kireçsiz kahverengi orman toprağı, kırmızı kahverengi Akdeniz toprağı, kolüvyal ve alüvyal topraklara sahiptir[6]. Bölgenin özellikle sulu tarım alanları olmak üzere, tarım alanları alüvyal topraklar üzerindedir[7].

[1] Akbulak 2006: 2.
[2] Şahin 2004: 3.
[3] Strab. XII, 4.7, C565, 59.
[4] Meşeli 2010: 136.
[5] Meşeli 2010: 136.
[6] Meşeli 2010: 138.
[7] Meşeli 2010: 138.

II. Ana Hatlarıyla Nikaia Tarihi

İznik ilk olarak Antigonia adıyla Kral Antigonos tarafından kurulmuş olsa da M.Ö. 301 yılında kent Lysimakhos tarafından ele geçirildi ve buraya karısının adı olan "Nikaia" ismi verildi[8]. Kentin kuruluşu yaklaşık bu yıllara tarihlense de kent çevresinde yer alan Çakırca Höyük, Köristan Höyük, Ilıpınar Höyük ve Üyücek gibi höyüklerin olması hatta yapılan çalışmalar sayesinde bölgenin etrafından MÖ. 5500 yılına tarihlenebilecek buluntulara rastlanılmıştır[9].

MÖ. 281 yılında Lysimakhos ile Suriye Kralı Seleukos yapılan Korupedion savaş sonucunda Lysimakhos'un ölmesi ile beraber kent yeni kurulmuş olan ve savaşta Seleukos'un yanında yer alan Bithynia Krallığına geçmiştir[10]. MÖ. 74 yılında Bithynia Kralı Nikomedes Eupator ölümüyle birlikte tüm krallığı Romaya vasiyet ederek bırakmıştır[11]. Böylece Nikaia artık bir Roma kenti haline gelmiştir.

Genç Plinius'un (C. Plinius Caecilius Secundus) İmparator Traian'a (MS. 98 – 117) yazdığı mektuplardan Nikaia Roma Tiyatrosu'nun Traian döneminde yapıldığı anlaşılmaktadır[12].

123 yılında kent deprem sebebiyle çok büyük hasar alması sonucu, İmparator Hadrianus (117 – 138) kenti ziyaret etmiş, kentin onarılmasını emretmiş ve bu sayede kentin eski görkemini kazanmasını sağlamıştır[13].

258 yılında Gotların Bithynia eyaletini istila etmesiyle Nikaia da bu istiladan etkilenir ve kentin büyük bir bölümü tahrip olur. Sadece istila ile değil, çeşitli depremlerle de iyice harap olan kent İmparator Marcus Aurelius Claudius (Claudius Gothicus) 268 yılında kent yeniden ayağa kaldırılıp surları da güçlendirilir[14].

İmparator 1. Konstantin'in (306 – 337) yaygınlaşan Hristiyanlık inancına karşı olan yasakları kaldırması sonucu Hristiyanlık inancı giderek güçlenmeye başlar. Bu inanç arasında Ariusçu düşünce olarak isimlendirilen Hz. İsa'nın tanrıdan gelme değil sıradan bir insan olduğu düşüncesi giderek yaygınlaşır. Bu düşünceyi incelemek ve tartışmak için 1. Konstantin'in dönemin bütün piskoposlarıyla beraber katıldığı 1. Konsül Nikaia'da toplandı.

[8] Strab. XII, 4.7, C566, 60.
[9] Yalman 1999: 28.
[10] Şahin, 2004: 7.
[11] Şahin, 2004: 7.
[12] Plinius, 591.
[13] Yalman 1999: 29.
[14] Şahin, 2004: 11.

358, 362 ve 368 yıllarında gerçekleşen büyük depremler yüzünden kent yapıları çok fazla hasar almış ve parçalanmıştır. Anıtsal yapılara ait parçalar buradan taşınıp İstanbul'da yeni inşaat faaliyetlerinde kullanılmıştır[15].

İmparator 1. Justinianus (527 – 565) Nikaia'da su sistemini tekrar elden geçirtmiş, kilise, manastır, köprü gibi önemli yapılar yaptırtmıştır.

740 yılında gerçekleşen bir deprem sonucu, şehir surlarının büyük bir kısmı tahrip olmuştur.

Bizans Dönemi'nde ise İmparatoriçe İrini (792 – 802) taht naipliği yaptığı süreçte ikonaklazm politikalarını kaldırmak amacıyla 787 yılında Nikaia'da 2. İznik Konsülü olarak bilinen bu toplantı genel anlamda 7. konsüldür[16].

II. Basileos (976 – 1025) tahta geçince, 977 de Bizans İmparatorluğu'nun komutanlarından biri olan Skleros isyan başlatır ve Nikaia'yı kuşatma altına alır, fakat bir başarı sağlayamaz. VI. Mikhaeal (1056 – 1057) döneminde kent yeni bir isyan başlatan Komutan Kommenos tarafından kuşatma altına alınır. Kommenos kent dışındaki birlikleri yok edip, Constantinapolis'i ve imparatorluğu ele geçirir.

1063 – 1065 yıllarında gerçekleşen şiddetli depremler, kent yapılarını bir kez daha harabeye çevirir.

1075 yılında 1. Süleyman Şah (1077 – 1086) komuta ettiği ordusuyla Nikaia'yı ele geçirir. Bu zaferle Bythnia Eyaleti, Nikaia merkez olacak şekilde Selçuklu hakimiyetine geçmiş olur. Böylece kenti ele geçiren askerler, ailelerini ve akrabalarını bu kente gelmelerini sağlayarak kentin nüfusunu arttırmaya başladılar. Çiniciliğin ilk temelleri atılmasının haricinde kente yapı ustaları ve şairler getirerek, kentin gelişmesi hızlandırıldı.

1097 yılında kent haçlı ordularınca kuşatıldı. Başta kent, İstanbul Kapı ve Yenişehir Kapı tarafından kuşatılmış ve kuşatmaya güçlü bir direnç gösterilmiş olsa da gölden de kuşatma başlatılınca şehir zor durumda kaldı. Kuşatma sırasında kullanılan mancınıklar kentin bazı yapılarına hasar verdi. 26.06.1097'de Selçuklular ile Haçlı Orduları anlaşmaya vardı ve Selçuklu kenti boşaltıp Eskişehir'e doğru geri çekildi[17].

[15] Yalman 1999: 30.
[16] Eyice 1988: 11.
[17] Yalman 1999: 33.

1106 yılında Nikaia'nın yönetimini tekrar ele alan Selçuklular, 1183 yılında I. Andronikos Kommenos (1183 – 1185) tarafından tekrar Bizans İmparatorluğu'nun yönetimine girer.

Dördüncü haçlı seferlerinde (1202 – 1204) Konstantinapolis'in düşmesi ile beraber Tehodoros Laskaris (1205 – 1222) Bizans başkentini Nikaia'ya taşımıştır. Tehodoros Laskaris 1208 yılında imparatorluğunu ilan edip, kentte yeni kliseler, hastane, su yolları gibi kamu yapıları yaptırıp, surların bakımını sağlamıştır.

John III. Dukas Vatatsez (1222 – 1254) kent surlarının önüne bir sur daha inşa ettirdi[18].

1261 yılında Mikhael Paloiologos (1259 – 1282) Konstantinapolis'i geri aldı. Tahtını da Nikaia'dan buraya taşıyarak Konstantinapolis'i tekrar başkent yaptı. Bu dönemde giderek güçlenmekte olan Osmanlı Beyliği ise Nikaia çevresindeki yerleşim yerlerini ele geçirmekteydi. Nikaia'da yaşayan halk, Osmanlı Beyliği'nin yaklaşmasından endişe ettiği için Konstantinapolis'e göç etmeye başladı.

1331 yılında İznik Tekfuru ile anlaşma yapıldıktan sonra kent Osmanlı topraklarına katıldı. Orhan Gazi, Ayasofya'yı camiye çevirip askerleriyle birlikte cuma namazını burada kıldı.

Ankara Savaşı'ndan (1402) dan sonra Timur'un ordularından biri Nikaia'yı, yağmaladı.

1423 yılında Şehzade Mustafa İznik'te bir isyan başlattı. İstanbul'u kuşatmakta olan II. Murad, kuşatmayı kaldırıp İzniğe doğru hareket edip isyanı bastırdı ve Şehzade Mustafa'yı İstanbul Kapı yakınında bir ağaca asarak idam etti.

XIV. ve XV. yüzyıllarda Çandarlılar olarak bilinen Çandarlı ailesi, Yeşil Cami olmak üzere çeşitli imaretler, hamam, mescit, zaviye gibi yapılar inşa ettirmişlerdir. Yine bu yüzyıllar içerisinde İznik, ürettiği çini ve seramiklerle de dünyaca üne sahip olmuştur.

XVII. yüzyılda sıtma ve kolera hastalarının başlamasının yanı sıra çinicilik ve seramikçiliğin de gerilemesi sonucunda halk İstanbul'a göç etmeye başladı. Bu durum da İzniğin önemini giderek yitirmesine sebep oldu.

[18] Yalman 1999: 34.

İKİNCİ BÖLÜM

ELİT ve ELİT MEZAR KAVRAMI

Latincede "seçme" anlamına gelen eligre kelimesi, Fransizca'ya "elite" olarak geçmiştir. Türkçe'ye de "elit" olarak Fransızca'dan aktarılmıştır[19]. Bu kavram 17. yüzyıldan itibaren üst düzey asker ve soylular için ya da toplumsal saygınlığı fazla olan sosyal grupları tanımlayabilmek için kullanıldı[20]. İtalyan sosyolog Vilfredo Pareto (1848 – 1923) ise elit sözcüğünü, bir hiyerarşik yapı içerisinde bulunanların en üst konumunda bulunanlar için ya da kendi faaliyet alanında en iyi ve ya tekil olanlar için kullandı[21].

Tezimizin ana konusu olan Elit Mezarlar'ı tanımlamak için de Pareto'nun elit kavramını uyarlamak mümkündür. Antik Nikaia ve çevresinde bulunan mezarlar arasında en tekil ya da benzersiz olanları elit mezar olarak tanımlanıp çalışma içerisinde yer edinmişlerdir.

ELİT MEZARLAR

Bu bölümde yüzey araştırmamız ve kaynak taraması esnasında tespit ettiğimiz anıt mezarlar katalog şeklinde tanıtılacaktır. Sıralama coğrafi konuma veya kronolojiye göre değil de alfabetik yapılmıştır.

I. Helenistik Dönem

I.I. Berber Kaya Anıt Mezarı

İznik kent merkezinin yaklaşık 1 km doğusunda bulunan Abdulvahap Tepesi'nin eteklerinde tahrip olmuş bir şekilde yer almaktadır (Resim 1 - 3) [22]. Anıt mezar, Bursa Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu tarafından 16.11.1992 tarihinde 2811 sayılı karar ile tescil edilmiştir[23]. Yapının 18. yüzyılın ortalarına kadar sağlam bir şekilde korunduğu bilinmektedir (Resim 4)[24]. Defineciler tarafından tahrip edildiği düşünülen anıt mezarın 17 parçası korunmuştur.

[19] Arslan 2007: 2.
[20] Arslan 2007: 2.
[21] Arslan 2007: 3.
[22] GPS Koordinatları: : 40°28'45'' K - 29°44'28'' D
[23] Şahin 2008: 15.
[24] Altın 2015: 110.

Yapılan çalışmalar sonucunda anıt mezarın yaklaşık 410 cm. genişliğinde, 435 cm. yüksekliğinde ve 426 cm. uzunluğunda olduğu tespit edilmiştir[25].

Yapının oyulduğu blok mermerin, anıtın yakınında bulunan bir taş ocağından getirilip bulunduğu yerde işlenmiş olduğu düşünülmektedir[26]. Anıt mezar bulunduğu yer olarak tüm kente hâkim bir noktada ve eşsiz bir manzaraya sahiptir. Anıt mezarın boyutları ve kent merkezine olan uzaklığı düşünüldüğünde, mezar yıkılmadan önce kent halkı tarafından rahatlıkla görülebilir durumda olduğunu düşünmek yanlış olmaz.

Anıt mezarın tarihi için ise oğlundan kaçarken İznik'e sığınan ve İznik'te öldürülen Bithyna kralı 2. Prusias (MÖ. 185 – 149) için MÖ. 149 yılında yapıldığına dair görüş bulunmaktadır[27]. Bununla beraber anıt mezarın MÖ. 1. yüzyıl içerisinde yapıldığı görüşü de bulunmaktadır[28].

Berber Kaya Anıt Mezar'ı benzersiz yapısıyla, bulunduğu konumu ve bu konumun manzarasıyla ve mezarın 2. Prusias'a ait olmasa dahi Nikaia'da yaşayan önemli ya da varlıklı biri için yapılmış olduğu kesindir. Bu sebeplerden ötürü, Berber Kaya Anıt Mezar'ı İznik kentinin sahip olduğu önemli elit mezarlardan biridir.

I.II. Berber Kaya (Hespekli)

İznik Hespekli mevkiinde, Merdivenli Kaya ve İznik Hali'nin arkasında kalan bayır üzerinde yer almaktadır (Resim 5) [29]. Halk arasında Berber Kaya olarak anılan bu kaya mezar, 2 metre genişlik ve 2 metre yükseklikte olup 1.92 metre derinliğe sahiptir.

Mezar iki ayrı lahit sığabilecek yere ve genişliğe sahiptir (Resim 7). Göl manzarasına hakim olmasının yanında İznik - Elbeyli yoluna da hakim bir konumdadır. Antik Nikaia nekropol sahasında yer almasına rağmen bir kayaya oyulmuş bir yapıya sahip olması, sahip olduğu görüş alanı ve yol üzerinde bulunması, mezarı özel bir konuma taşımaktadır.

I.III. Çamdibi Mezar Anıtı

İzniğe bağlı ve İznik'ten yaklaşık 3 km. uzağında bulunan Çamdibi Mahallesi'nin 500 m kadar batısında yer almaktadır (Resim 8 - 10) [30]. Şahin'in yaptığı yüzey araştırmalarına göre Çamdibi Mahallesi'nde bulunan tek kültür varlığıdır[31].

[25] Altın 2015: 110.
[26] Altın 2015: 110.
[27] Eyice 1988: 4.
[28] Altın 2015: 110.
[29] GPS Koordinatları: 40°28'30'' K - 29°42'53'' D.

Khamosorion tipindeki bu mezar anıtı kalker bir kayalığa oyulmuştur. Anıt mezar, merdiven, lahit tekneleri ve stel olmak üzere üç bölümü vardır[32]. Günümüzde stel ve stelin hemen altında bulunan merdivenler son derece aşınmış durumdadır. Stelin üzeri doğal sebeplerle son derece aşınmış halde olup herhangi bir ize rastlanmamaktır (Resim 11). Fakat Bedri Yalman'ın yaptığı araştırma sonucu, mezar stelinin başlık kısmında bulduğu akhantus yaprak izlerinin anıt mezarda köşe akroterleri olduğu keşfedilmiştir[33].

Anıt mezarın üst kısmında doğu batı doğrultusunda kazılmış iki adet tekne mezar bulunmaktadır (Resim 12). İki teknenin de tekne kapaklarına sahip olduğu gösteren kabartmaları vardır[34].

Khamasorion tipi mezarlarda tarihleme buluntular üzerinden yapılabilmektedir[35]. Çamdibi Mezar Anıtı'nda mezar teknelerinin boş olması, mezar stelinde bir yazı olmaması tarihlemeyi ve mezar sahibi hakkında bilgi sahibi olmayı zorlaştırmaktadır. Yalman mezar anıtı stelinin MS. 3. yüzyıl özelliklerini gösterdiğini düşünse[36] de stel daha çok Helenistik Dönem izleri göstermektedir. Mezarın bulunduğu konumun sahip olduğu geniş panoramik manzara ve kent merkezinden uzaklığı göz önüne bulundurulduğunda, mezar sahiplerinin çiftlik sahibi olduğu ve çiftliklerine yakın bir yere mezar yaptırdıkları fikri düşünülebilir.

I.IV. Derbent Kaya

İznik'e bağlı Derbent Mahallesi'nin yaklaşık 2 km güneyinde, İznik Yenişehir yoluna hakim bir noktada bulunmaktadır[37] (Resim 13). Kireçtaşı anakaya içine yapılmıştır (Resim 15). Tek odalı bu kaya mezarın girişi Batı yönüne bakmaktadır, fakat kaya mezar odalarında giriş yönü kayanın durumuna göre yapıldığı için mezarın giriş yönü konusunda seçme şansları olmamış olabilir[38].

Mezarın girişi, mezar odasının içerisinde bulunan üç lahit teknesi ve üç cephenin de duvarı farklı seviyelerde tahrip edilmiştir. Doğu duvarındaki mezar teknesinin her iki yanında da aedikula olma sebebiyle, burada mezarın esas sahibi yattığını söylemek yanlış olmaz (Resim 16).

---

[30] GPS Koordinatları: 40°23'59'' K - 29°44'26'' D.
[31] Şahin 2020: 84.
[32] Yalman 1999: 96.
[33] Yalman 1999: 98.
[34] Yalman 1999: 98.
[35] Bilir 2020: 111.
[36] Yalman 1999: 99.
[37] Gps Koordinatları: 40°20'26''K - 29°39'25''D.
[38] Bilir 2020: 105.

Derbent Kaya Mezarı, defineciler tarafından kısmen tahrip edilmiş olması ve mezar odası içerisinde herhangi bir buluntuya rastlanılmadığı için tarihleme yapılması zordur. Fakat Anadolu'da Geç Helenistik Dönem ile MS. 4. yüzyıla tarihlenen arkasoliumlu kaya mezarlar mevcuttur[39].

Çevreye hakim bir tepeye kurulmuş olan Derbent Kaya Mezarı, içerisinde bulunan üç adet lahit sebebiyle, bir aile mezarı olduğunu düşünmek yanlış olmayacaktır. İznik merkezinden uzaklığı da düşünüldüğünde, çiftlik sahibi bir ailenin, çiftliğine yakın veya hakim bir noktaya yapılmış bir mezar olduğunu söyleyebiliriz.

I.V. Dört Tepeler

İznik'e bağlı Elbeyli Mahallesi'ne giden ana yol üstünde bulunan modern mezarlığın içerisinde yer alan mezar odası ve bu mezar odasının yaklaşık 30 – 50 metre yakınında yer alan üç farklı mezar odası daha bulunmaktadır.

Üç mezar odasından ilki 1970 li yılların başında yol yapımı çalışması sırasında ortaya çıkmıştır (Resim 17)[40]. 16.11.1992 tarihinde Bursa Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu tarafından 2811numaralı kararla tescil edilmiştir[41]. Mezar girişi güneye bakacak şekilde kuzey – güney doğrultusunda ana kayanın içine yapılmıştır (Resim 23). Mezar odasına girişi sağlayan dikdörtgen planlı bir dromosa sahiptir. Mezar odası şu an defineciler yüzünden son derece harap durumdadır. Dromosun üstü dikdörtgen bloklar kullanılarak yapılmış kırma çatı biçimindedir. Mezar odasının kapı kanadı ve söve bloğunda bir sürgü sistemi izi görülmektedir[42].

Beşik tonozlu, kare formundaki mezar odası mermer bloklar kullanılarak inşa edilmiştir. Mezar odasının doğu ve batı cephelerinde yer klinelerin yer aldığı ve bu klineler üzerinde taş döşekler ve yastıklar olduğu, bu taş döşek ve yastıkların kırmızı beyaz bezemelerle süslendiği Bedri Yalman tarafından belirtmiştir[43].

Dörttepeler mevkiinde bulunan bir diğer mezar odası, Elbeyli mezarlığının kuzeydoğu eteğinde bulunmaktadır (Resim 19)[44]. 16.11.1992 tarihinde Bursa Kültür Varlıkları Koruma

[39] Polat 2018: 354.
[40] GPS Koordinatları: 40°28'51'' K - 29°43'06 D.
[41] Şahin 2008, 16.
[42] Altın 2015, 106.
[43] Yalman 2000, 55.
[44] GPS Koordinatları: 40°28'53'' K - 29°43'09 D.

Bölge Kurulu tarafından 2811 numaralı kararla tescil edilmiştir[45]. Bir önceki mezara odasına göre daha iyi durumda olsa da defineciler tarafından tahribata uğraşmıştır. Bu ikinci mezar, önceki mezardan farklı olarak kuzey – güney yönüne doğru yerleşmiş ve girişi de kuzeye doğru bakmaktadır (Resim 24). Mezar odasının dromosa bölümünün kapısındaki sürgü sistemi önceki mezar ile aynı olduğu görülmüştür. Ayrıca bu mezar odasının dromos bölümü kapıları, günümüze kadar ulaşmayı başarabilmiş Hellenistik mezar odaları arasında en iyi korunmuş kapılardan biri olma özelliğine sahiptir[46].

Mezar odasının dromos bölümünün duvarları ve büyük dikdörtgen mermer bloklar ile örülmüş ve çatısı da yine aynı mermer bloklar kullanılarak düz bir şekilde yapılmıştır. Dromos ve mezar odası farklı malzemelerden yapılmış olduğu için, mezar ikinci kez kullanılmış ve dromos bölümü daha sonradan yapılıp eklendiği bilinmektedir[47]. Kare planlı mezar odası, mermer bloklardan inşa edilmiştir ve 312 cm yüksekliğe ulaşan beşik tonozlu bir çatıya sahiptir. Dr. Ahmet Ali Altın'ın araştırmasına göre, mezar tahribata uğramadan önce, tıpkı önceki mezarda olduğu gibi burada da klineler üzerinde taş döşekler ve yastıklar mevcuttu (Resim 25) [48]. Bir birine metal kenetlerle bağlanmış olan mermer klinelerin köşeleri stilize ayak sehpalarına sahiptir[49]. Mezar odasının bir diğer özelliği ise mezar stellerinden de bilinen bir kylikeiona sahip olmasıdır (Resim 26)[50]. Bu mezar odası sahip olduğu mimari özellikler sayesinde geç Helenistik ya da erken Roma dönemine tarihlenmiştir[51].

Yine bu mevkide bulunan üçüncü mezar ise bu günkü Elbeyli mezarlığının içinde bulunmaktadır (Resim 21)[52]. Doğu batı yönünde inşa edilmiş bu mezarın girişi batı yönüne bakmaktadır (Resim 27). 1988 yılında İznik Müzesi başkanlığınca kurtarma kazısı gerçekleştirilmiştir[53]. Fakat mezara ait dromosun ve mezar odasının büyük bir kısmının toprak altında kalmış olması yüzünden detaylı bir çalışma yapılamamıştır. Kazı çalışmaları sayesinde dromos kısmının 7 metrelik kısmı açığa çıkartılmış ve dramosun iki bölüm olduğu keşfedilmiştir[54]. Dromosun ilk bölümü kabaca yapılmış olup beş basamaktan geçip dromosun ikinci bölümüne geçilmektedir. Dromosun bu bölümü mermer bloklarla yapılmıştır. Kare

[45] Şahin 2008, 16.
[46] Altın 2015, 107.
[47] Yalman 2000, 57.
[48] Altın 2015, 107.
[49] Altın 2015, 107.
[50] Altın 2015, 107.
[51] Yalman 2000, 57.
[52] GPS Koordinatları: 40°28'49'' K - 29°43'07 D.
[53] Altın 2015, 108.
[54] Altın 2015, 108.

planlı mezar odasının zemini bir birine kenetlenmiş mermer bloklardan oluşmakta, tavanı ise bindirme tonoza sahiptir. Hem dromos hem de mezar odasının yapım tekniği olarak bu mezar odası diğer iki mezar odasından biraz daha farklıdır. Kazı çalışmaları sırasında herhangi bir buluntuya rastlanılmadığı için tarihlemek için ancak mimari özellikleri göz önüne alınabilir. Şu ana kadar edinilmiş bilgilere göre bu mezar odası, bahsettiğimiz diğer iki mezar odasından daha erken bir döneme ait olabileceğidir[55].

Üç mezar arasında herhangi bir yön birliği olmasa da her bir mezarın detaylı ve masraflı bir işçiliğe sahip olduğu barizdir. Bu derece lüks mezarlar, Nikaia'nın Bithynia Krallığı'na ait olduğu bir dönemde yöneticiler ya da üst düzey vatandaşlar için yapılmış olmalıdır. Bununla beraber mezar odalarının her birinin birden çok klineye sahip olması, bu mezarların aile mezarları olabileceğini düşündürtür. Mezarların bulunduğu konumun kent merkezinden uzak olması da dikkat edilmesi gereken bir özelliktir. Mezarların konum özelliği bize mezar sahiplerinin kent merkezinin uzağında yaşayan çiftlik sahiplerinin çiftliklerine sahip çıkma amacıyla, çiftliğe yakın bir yere mezarların inşa edilmiş olabileceğini göstermektedir.

I.VI. İnikli Keltepe

İznik kentine 11 km uzaklıktaki Elbeyli Mahallesi'nin kuzeyinde yer alan İnikli Mahallesi, MS. 2. yüzyıla tarihlenen antik taş ocakları ile bilinmektedir[56]. İnikli Mahallesi'nin Keltepe mevkiinde (Resim 28) 3 adet khamosorion tipi mezar bulunmaktadır (Resim 30 – 31) [57]. Mevkii her ne kadar göle yakın sayılmasa da hem göle hem de İznik'e hakim bir noktadadır.

Mezarların kapaklarının olmamasının çevredeki defineci çukurlarıyla bir ilişkisi olabilir. Mezarlarda bir buluntu olmaması ve lahit kapaklarının olmaması tarihlemeyi güçleştirmektedir.

Keltepe mevkiinin çevreye hakim bir yerde olması ve üç adet khamosorion mezarın bulunması bize bu bölgede çiftlik sahibi bir ailenin ya da nüfuslu bir ailenin mezarlığı olabileceğini göstermektedir.

[55] Altın 2015, 109.
[56] Yalman 1999: 63.
[57] GPS Koordinatları: 40°29'88''K – 29°43'13'' D.

I.VII. Karacakaya

Karacakaya, İznik'e bağlı Aydınlar Mahallesi'nde, sahil yolunda ikiye ayrılmış bir kayanın sahil kısmında kalan ve en tepe noktasına bayrak direği dikilmiş olan kayalıktır (Resim 32) [58]. Kayalığın kuzey yüzü, yaklaşık 15 m yüksekliğinde göle bakan dik bir uçurumdur. Sahil yolunun da geçtiği güney cephesi kayalığa çıkmak için uygundur.

Bir define kazısı ihbarı sonucu İznik Müze Müdürlüğü uzmanları burayı incelemiş ve kayalıkta bulunan duvar kalıntıları sebebiyle burasının bir gözetleme kulesi olabileceği düşünülmüş ve sit alanı olarak tescil edilmiştir[59].

Kayalığa çıkarken kireç harç ve moloz taşlarla örülmüş duvar kalıntısı görülmektedir (Resim 34). Bu duvar kalıntısı akla ilk olarak bir gözetleme kulesi/kalesi ya da deniz feneri yapısı olabileceğini getirmektedir ki muhtemelen müze görevlileri de bu şekilde düşünüp alanı sit alanı olarak tescillemişlerdir. Kayalığa çıkarken karşılaştığımız duvar kalıntı ve tepeye çıktığımızda karşılaştığımız, muhtemelen defineciler tarafından açılmış, bir çukur içinde bulunan kesme taş bloklar (Resim 35) bu tepede iki ayrı yapının bulunabileceğini ya da iki ayrı yapı evresine sahip bir tepe olduğunu işaret etmektedir.

Kesme taş bloklar, boyut ve işçilik bakımından Helenistik Dönem'e ait olduğu, kireç harçlı duvarın ise Orta Çağ mimarisi ile ilişkili olduğu düşünülebilir[60]. Bu yüzden Karacakaya için, bir kez daha, iki ayrı yapı evresine sahiptir diyebiliriz.

Kireç harçlı duvarın yapılış amacı için Aziz Andrew'ün İznik'i Hıristiyanlaştırma hikayesine bakılmalıdır. Tanrı, Aziz Andrew'dan Bithynia'ya gitmesini istemiştir. Aziz Andrew ve birkaç müridi ile birlikte Nikaia'ya ulaşmıştır. Aziz Andrew Nikaia'ya vardığında kentte pagan ve Yahudi inancına mensup insanlar yaşamaktaydı ve Andrew zamanla tüm halkı hıristiyan olmaya ikna etmişti. Hikâyenin devamında ise Nikaia ya yaklaşık 13 km mesafede bulunan "Lochus" isimli çıplak kayada bir ejderha yaşamaktaydı ve bu ejderhaya 2 si şeytan tarafından ele geçirilmiş toplam 8 haydut eşlik ediyordu. Kayalığı tehlikeli hale getiren bu durum, Aziz Andrew haç tepeli asası ve iki müridi sayesinde ejderhayı evcilleştirip, haydutları da vaftiz etmiştir[61]. Aziz Andrew'in bu hikayesinde bahsedilen ejderha ile önemli

[58] GPS Koordinatları: 40°23'26''K - 29°39'03'' D.
[59] Şahin 2022: 9.
[60] Şahin 2022: 10.
[61] Şahin 2022: 11.

bir pagan ya da bu önemli pagana ait bir anıt mezardan bahsediliyor olabilir. Yine haydutlardan da, bu anıt mezarın koruyucularından bahsediliyor olabilir[62].

Karacakaya'da henüz bir kazı yapılmadığı için, bir mezar buluntusu hakkında konuşmak mümkün değildir. Yine de defineci çukurunda ve etrafta bulunan kesme blok mermer taşlar, burada Helenistik ve ya Roma İmparatorluk döneminde yaşamış önemli bir yönetici ya da vatandaşa ait tahrip edilmiş bir anıt mezar olduğunu göstermektedir. Kireç harçlı duvar ise bir gözetleme kulesi ya da kaleden çok Orta Çağ'a ait bir kiliseye ait duvar kalıntılarına ait olabilir[63].

I.VIII. Müşküle Anıt Mezarı

İznik'e 22 km. uzaklıkta Katırlı Dağları'nın eteğinde bulunan ve İznik Gölü'ne hakim bir noktada bulunan Müşküle Mahallesi'nin yaklaşık 400 metre yakınında zeytin bağlarının içinde mahallenin yerli halkı tarafından Köşk Taşları olarak bilinen mevkide yer almaktadır (Resim 36)[64].

Mezar, anakaya üzerine blok taşlarla inşa edilmiştir (Resim 38 – 39). Mezarın çevresinde define çukurlarının mevcut olduğunu fakat zeytin bağlarında çalışan mahalle halkı tarafınca bu çukurların kapatıldığını mahalle halkından öğrendik. Bununla beraber mezar yapısının üstünde, defineci tahribatları görülmektedir. Yine de mezarın hem Müşküle Mahallesi'ne çok yakın olması hem de mermer blokların çok büyük ve ağır olması sebebiyle, mezar definecilerin talanından korunmuştur. Mimari özellikleri sebebiyle mezar Helenistik Dönem'e tarihlenebilir[65].

II. Roma Dönemi

II.I. Değirmenkaya Anıt Mezarı

İznik – Yenişehir yolu üzerinde, Derbent Köyü sınırları içerisinde bulunmaktadır (Resim 40)[66]. Derbent Köyü'nün kuzeyinde yer alan anıt mezar hemen yakınında bir taş ocağı kurulması sebebiyle, anıt mezarı koruma altına almak amacıyla Bursa Kültür Varlıkları

[62] Şahin 2022: 11.
[63] Şahin 2022: 11.
[64] GPS Koordinatları: 40°21'11''K – 29°31'38'' D.
[65] Şahin 2008: 15.
[66] GPS Koordinatları: 40°21'48'' K - 29°41'13'' D, Rakım 629 m.

Koruma Bölge Kurulu alanı 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak koruma kapsamına almıştır[67].

İznik halkı arasında "Resimli Kayalar" olarak da bilinen anıt mezara ulaşmak için, İznik'ten Yenişehir yönüne doğru gidip Derbent Mahallesi'ne gelmeden Kızılhisar yönüne dönen yol ayrımından sonra yaklaşık 8 km gidip tepenin eteğine varıldıktan sonra, yamaca doğru kısa bir tırmanış sonunda anıta varılmaktadır. Kızılhisar yol ayrımının hemen başında ve modern yolun biraz altında köprü ve çeşme bulunmaktadır. Bu köprü ve çeşme yeniden inşa edilmiş olsa da Yenişehir – İznik yolunun bu yol üzerinden sağlandığı anlaşılmaktadır[68].

Anıt konum olarak İznik'e ve İznik – Yenişehir yoluna hakim bir konumdadır. Anıt bir birine karşı uzanan iki kaya kütlesinin arasındaki bir boğazdan meydana gelmektedir. Anıtın bulunduğu tepede, çok sayıda defineci çukuru bulunmaktadır. Anıtın üzerindeki bazı kabartmalarda bulunan kırıkların da defineciler tarafından yapılmış olduğu düşünülmektedir.

Kaya kütlesi üzerinde anıtın "Resimli Kayalar" olarak anılmasına da sebep olan 3 grup olarak bölünmüş kabartma betimler bulunmaktadır. Bu betimlerin 14 tanesi erkek portre büstü 1 tanesi kadın portre büstü, bunların haricinde ayakta duran bir erkek figürü, kanatları yarım açık ve cepheden olacak şekilde betimlenmiş bir kartal kabartması ve bir adet tabula bulunmaktadır[69]. Tabula üzerinde yer alan yazıtın okunabilen kısmı 1979 yılında Sencer Şahin tarafından "uğurlu olsun" olarak çevrilmiştir[70].

Büstle mezar anıtları, mezar sahiplerinin ilgi odağı olması amacıyla bir tabula anasta içerisinde yer alan adak yazıtları ile beraber yol önünde yer alırlar[71]. Değirmenkaya, konumu itibariyle hem İznik'e hem de Yenişehir – İznik yoluna hakim bir noktada bulunmaktadır. Bu yüzden burası bir anıt mezar olmalıdır. Öte yandan betimlemelerin bulunduğu kayalar üzerinde mezar olacak bir oyuk ya da açılmış bir alan bulunmamaktadır. Fakat Şahin ve ekibinin 2015 yılında burada yapmış olduğu yüzey araştırmasında, yüzeyde bulduğu amorf seramik parçalar, burada kremasyon türü bir gömü yapılmış olma olasılığını düşündürtmektedir[72].

[67] Şahin 2016, 343.
[68] Şahin 2016, 343.
[69] Şahin 2016, 344.
[70] Şahin 1979 – Şahin 2016, 347.
[71] Şahin 2016, 352.
[72] Şahin 2016, 352.

Büstlü mezar anıtları ilk olarak Roma'da Geç Cumhuriyet Dönemi'nde ortaya çıkmış olmasına rağmen Değirmenkaya Anıt Mezarı'nda betimlenen büstler, kıyafet chiton ve manto giymiş şekilde gösterilmiştir[73]. Değirmenkaya Anıt Mezarı'nın bu özelliği bize Nikai'nın Romanizasyonuna dair güzel bir örnek olmuştur.

Anıt mezarın üzerinde betimlenmiş olan kartal figürü ise bize mezar hakkında başka bilgiler de vermektedir. Lamotis kaya mezarlarında rastlanan kartal figürleri Lamotis'in yerel tanrısı Zeus Lamotis ile ilişkilendirilip bu mezarlar tapınak mezar olarak tanımlanmıştır[74]. Kartalın ölü ruhları gökyüzüne taşıdığı inanışı da vardır[75]. İmparatorluk kültünde kartal, öleni tanrıların arasına taşıyıp yükselttiğini göstermektedir. Roma ölü kültüne göre ise, kartal öleni yer yüzünden alıp tanrılaştırmaktadır ve geride kalanlar ölen kişiye bir tanrıymış gibi ibadet etmektedir[76]. Bu bilgiler değerlendirildiğinde anıt mezar üzerinde bir apothesis ritüeli betimlendiğini söyleyebiliriz.

Mezar konum olarak hem kente hem de karayoluna hakim bir noktada olması, ayrıca nekropol içerisinde yer almaması bu anıtın elit bir aileye ait olduğunu göstermektedir. Çiftlik sahiplerinin, mezarlarını çiftliklerinin yakınına ve çiftliğe hakim bir noktaya yaptırarak, öldükten sonra bile arazilerine sahip çıkmaya çalışmış olmalıdırlar[77]. Mezarın bulunduğu alanın yakınından Yenişehir – İznik yolunun geçmesi ve burada verimli arazilerin bulunma sebebi ile Değirmenkaya Anıt Mezarı'nın çiftlik sahibi elit bir aileye ait olduğunu söyleyebiliriz (Resim 42).

II.II. Dikilitaş

Halk arasında beştaş olarak da anılan Dikilitaş, İznik kent merkezinin yaklaşık 5 km kuzeyinde yer alan Elbeyli Mahallesi'nin batısında bulunmaktadır[78]. Anıt mezar, Bursa Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulunca 15.07.2004 tarihinde 10641 sayılı kararla tescil edilmiştir (Resim 43 – 45)[79].

Anıt mezarın üzerinde dört satır Grekçe yazıt bulunmaktadır (Resim 46):

"Γ ΚΛΣΣΙΟΣ ΦΙΛΙΣ
ΚΟΣ Γ ΚΑΣΣΙΟΥ ΑΣ
ΚΛΝΠΙΟΔΟΤΟΥ ΥΙΟΣ

[73] Şahin 2016: 354.
[74] Şahin 2016: 355.
[75] Şahin 2016: 355.
[76] Şahin 2016: 355.
[77] Şahin 2016: 356.
[78] GPS Koordinatları: 40°29'19''K - 29°42'09''D.
[79] Şahin 2008: 14.

ΖΗΣΑΣ ΕΤΗ ΠΓ”

Tercümesi: “*G. Cassius Philiscus, C. Cassius Asklepidodotos’un oğlu 83 yıl yaşadı*”[80].

Cassius ailesi Nikaia antik kentinde yaşamış önemli bir ailedir. Ailenin kentin sur duvarlarının ve kapılarının yapımında destek olduğu bilinmektedir[81]. Cassius ailesinin en önemli fertlerinden biri olan Cassius Dio Cocceianus Nikaia’lı tarihçidir. MS. 150 – 235 yıllarında yaşamış ve genç yaşta Roma’da devlet için yüksek mevkide memurluk yapmıştır. Cassius Dio’nun babası Cassius Apronianus MS. 180 yılında Lycia ve Pamphylia’da prokonsüllük, ardından 182 yılında Kilikya’da askeri valilik yapmıştır. Bu iki kişinin atası ise C. Cassius Asclepiodotus’tur. Nikaia’da çok büyük bir serveti vardı. MS. 66 yılında İmparator Nero (54 – 68) kendisini sürgüne göndermiştir. Daha sonra İmparator Galba (68 – 69) tarafından affedilmiştir. Cassius Asclepiodotus’un oğlu G. Cassius Philiscus ise, yazıtta da adı geçtiği gibi, Dikilitaş’ı yaptıran kişidir[82].

Yaklaşık 15 metre yüksekliğinde ve üst üste yerleştirilmiş 5 üçgen blok taşlardan oluşan bu piramidal yapının en üst kısmında eksik olan bir taş olduğu görüşü drone çekimi fotoğraflarla da desteklenmiş olup (Resim 47), bu eksik olan parçanın zafer tanrıçası Nike figürü ya da Zeus Kartalı heykeli olduğu düşünülmektedir[83].

Anıt mezarın bulunduğu yerin 150 – 200 yıl kadar öncesinde ağaçsız tarım arazisi olduğu düşünülmektedir[84]. Bu gün her ne kadar anıt mezarın etrafı, çoğunluk zeytin ağacı olmak üzere diğer ağaçlarla çevrelenmiş olsa da yapıldığı dönem civar araziden ve tepelerden rahatlıkla görülebilir bir konumdaydı (Resim 48). Çiftlik sahiplerinin mezarlıklarını çiftliklerinin yakınına ve çiftliğe hakim bir noktaya yaptırdıklarından daha önce de bahsetmiştik[85]. Ayrıca burasının önemli bir kişinin yakının mezarı olduğu fikri de göz önüne alındığında Dikilitaş Anıtı elit bir kişiye ait bir mezar olduğu fikrini kuvvetlendirmektedir.

Anıt mezar üzerindeki yazıt sayesinde anıt mezar MS. 2. yüzyılın başlarına tarihlenmiştir[86]. Bununla beraber anıt mezarın üzerinde bulunan çok sayıdaki haç motifleri, bu

[80] Şahin 2004: 21.
[81] Gümgüm 2015: 252.
[82] Şahin 2004: 15.
[83] Yalman 2000: 90.
[84] Gümgüm 2015: 248.
[85] Bu konuda bk. “Değirmenkaya Anıt Mezarı”.
[86] Şahin 2004: 21.

anıt mezarın Hristiyanlık döneminde de ziyaret edildiğini göstermektedir[87]. Anıt mezarın Hristiyanlarca da ziyaret ediliyor olmasının sebebi, Roma döneminden sonra Bizans dönemince de saygı duyulan bir kült inancının etkisi olabileceği gibi, anıt mezarın bu gün kendisinden herhangi bir iz kalmamış ve unutulmuş olan bir antik yol üzerinde yer alıyor olması ihtimali olabilir[88].

Mezar odasının nerede olduğu konusunda çalışmalar yapılmış olsa da mezar odasının nerede olduğu bulunamamıştır[89]. Mezar odasının anıtın en altında olma ihtimali de düşünülmektedir[90].

II.III. Yenişehir – Deliktaş (Odalı Kaya)

Yenişehir, Kirazlıyayla Köyü'nün yaklaşık 400 – 500 metre kuzeyinde Evkaya mevkiinde bulunmaktadır (Resim 49)[91].

Köylülerce Deliktaş ve Odalı Kaya olarak bilinmektedir. 4 m eninde ve 6 m boyunda olan kaya mezar odası, güney cephesinden yapılan bir tahribatla 2 m en ve 2.5 m yüksekliği olan bir açıklığa sahiptir (Resim 51). Kuzey – güney doğrultusunda uzanan bir ana kayanın içine oyulmuş olan bu mezarın doğu kısmı toprak altına doğru gitmektedir. Mezarın dış duvarının doğusunda bir adet, iç duvarlarının doğusunda iki adet, iç duvarların batısında bir adet olmak üzere toplam dört adet tabula içerisinde yer alan dört adet yazıt bulunmaktadır. Bunların haricinde ise bir adet de boş bir tabula bulunmaktadır.

Doğu duvarının üzerinde bulunan yazıt (Resim 52):

"Π. Κλωδιου
Πριμιγενου
τονος"

Tercümesi: "*P. Clodius Primigenus'un (mezar) sahası*"[92].

Mezar odasında bulunan diğer yazıtlar doğu duvarındaki yazıttan farklı olarak hem Latince hem de Bizans Yunancası olmak üzere bilingual olarak yazılmıştır.

Doğu duvarı iç yüzünde bulunan yazıt (Resim 53):

[87] Gümgüm 2015: 252.
[88] Gümgüm 2015: 252.
[89] Gümgüm 2015, 253.
[90] Gümgüm 2015, 253.
[91] GPS Koordinatları: 40°20'56''K – 29°35'43'' D.
[92] Şahin 1979: 108a.

"*P. Clodio Antho f(ilio)*
et liberis eius
Π. Κλωδιωι Ανθωι υιοι
και τοις τεκνοις
ακαφη α"

Tercümesi: "*Oğlu(muz) P. Clodius Anthus ve çocukları için: bir lahid*"[93].

Doğu duvarı iç yüzünde bulunan diğer yazıt (Resim 54):

"*Clodiae Calliste*
cum Prima matre
Κλωδιαι Καλλιστηι
συν Πρειμα τη μητρι
σκαφη α"

Tercümesi: "*Cloudia Calliste'ye annesi Prima ile birlikte: bir lahid*"[94].

Batı duvarı iç yüzünde bulunan yazıt (Resim 55):

"*P. Servilio [Q]uirinali f(ilio)*
cum uxore et natis eius
Π. Σερουιλιω [Κ]ουιριναλει υιω
συν τη γυναικι και τεκνοις
ακαφαι δυο"

Tercümesi: "*Oğlu(muz) P. Servilius Quirinalis'e karısı ve çocuklarıyla birlikte: iki lahid*"[95].

Kaya mezarın dışarısında yazan "*P. Clodius Primigenus'un (mezar) sahası"* yazısı, kayanın ve çevresinin resmi bir şekilde mezar alanı olarak belirlendiğini göstermektedir. Bir nekropol alanının dışında, kaya mezar içine yapılan bu aile mezarı, şüphesiz ki önemli ve varlık bir aileye aitti.

Yazıtların bilingual olmasına rağmen mezarın dış duvarındaki yazıtın Yunanca olmasının sebebi, mezarın yapıldığı tarihin bölgenin yeni yeni Romalılaşmaya başlamış bir dönemde olması olabilir. Çevredeki halk Latince bilmiyorsa, onları uyarmak için sadece Yunanca yazılması tercih edilmesi mümkündür. Latince bir uyarı ya da bilgi yazısı Latince bilmeyen bir halk için anlamsız olacaktır. Mezarın iç duvarlarında hem Latince hem Yunanca yazıtların olması, aile fertlerinin iki dili de bildiğini ve aynı zamanda Romalı bir aile olabileceğini ya da Roma kültürü hayranı bir aile olabileceğini göstermektedir. İki durumda

[93] Şahin 1979: 108b.
[94] Şahin 1979: 110a.
[95] Şahin 1979: 110b.

da bu yazıtlar bize bu mezarın sahibi olan ailenin, iyi eğitimli ve buna bağlı olarak varlıklı olduğunu göstermektedir.

Mezar şu an depo olarak kullanılmaktadır (Resim 56). Yazıtlarda adı geçen lahitlerin hepsi bu gün kayıptır.

III. Bizans Dönemi

III.I. Hespekli Hipojesi

İznik kent merkezinden yaklaşık 5.5 km uzaklığında yer alan Elbeyli yolunda Hespekli mevkiinde bulunmaktadır (Resim 57)[96]. 16.11.1992 tarihinde Bursa Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu tarafından 2811 numaralı kararla tescil edilmiştir[97].

Mezar doğu batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Mezar mimari özelliklerinden çok içerisinde bulunan değerli freskleriyle ünlüdür. Her ne kadar mezar koruma amaçlı demir parmaklıklı üstü beton bir yapı ile koruma altına alınmış olsa da (Resim 59), defineciler tarafından fresklerin bazı bölümleri harap edilmiştir. Yapı MS. 4. yüzyılın sonu ya da 5. yüzyılın başına tarihlenmiştir[98].

Mezarın doğu ve batı duvarlarında betimlenmiş olan, bir kantharos içinden su içen iki tavus kuşu sahnesi, erken Hıristiyanlık ikonografisinde ölümden sonraki sonsuz yaşam isteğini temsil etmektedir (Resim 60 – 61)[99]. Bu sahnelerin yanında yine doğu ve batı duvarlarında yer alan kristogram da Erken Hıristiyanlık Dönemi'nde sıklıkla Hristiyanlığın simgesi olarak kullanılmıştır[100]. Bu yoğun Hristiyanlık sembolizmi ile bezeli mezar odası büyük olasılıkla kentin ileri gelen din adamlarından ya da dindarlığı ile tanınmış ileri gelen birine ait olduğunu düşündürtmektedir.

IV. Osmanlı Dönemi

[96] GPS Koordinatları: 40°28'07''K – 29°43'09'' D.
[97] https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bursa/kulturenvanteri/hespekli--mezar-odasi (15.01.2022)
[98] Yalman 1999: 123.
[99] Altın 2010: 29.
[100] Alexander 1950: 245.

IV.I. Türbeler

Bu tezin konusu her ne kadar antik Nikaia dönemine ait elit mezarlar olsa da, İznik ve çevresindeki anıt mezar yerleşiminin dönemlere göre yerleşim değişimini anlayabilmemiz için Osmanlı Dönemi türbelerine de bir göz atmakta fayda vardır.

Genellikle din alimlerinin ya da devletin önemli bir konumunda memuriyet yapanların mezarlarının bulunduğu oda şeklinde anıtsal mezarlardır. Türbeler de daha eski dönemlerin anıt mezarları gibi, dönemin mezarlarından farklı olarak yapıldıkları ve tekil sayılabilecekleri için türbeler de elit mezar olarak değerlendirilebilir.

Bu bölümde tanıtılacak olan türbeler, kronolojik olarak değil alfabetik olarak anlatılacaktır, ayrıca türbeler İznik merkezinde ve bir birlerine yakın konumlarda bulundukları için, hepsinin yeri tek bir harita üzerinde gösterilecektir (Resim 62).

Arap Musa Türbesi (Ebul Fazl Musa İzniki); XVIII. yüzyıla tarihlenen türbe, dikdörtgen planlı ve yazıtsızdır.

Ahiveyn Sultan Türbesi; İznik Osmanlılar tarafından fethedildikten sonra kentteki sağlık işleriyle ilgilenmiştir. Orhan Gazi'nin torunudur. XIV. yüzyıla tarihlenmiştir[101].

Alaattin Mısri Türbesi; Süleyman Paşa Medresesi'nde eğitim vermiştir. Bulunduğu sokağa da adını vermiştir[102].

Çandarlı Halil Hayreddin ve Ali Paşa Türbesi; Lefke Kapı'nın hemen yanında bulunan mezarlığın içerisinde yer almaktadır. Çandarlı Halil Hayreddin Paşa, Çandarlı ailesinin en büyüğüdür. Osman Gazi'nin kayın pederidir. Vezir olmadan önce adı Kara Halil, vezir olduktan sonra ise Hayreddin Paşa olarak anılmıştır[103]. Ali Paşa, Hayreddin Paşa'nın büyük oğludur. İlk olarak kazasker olarak görev yapan Ali Paşa, daha sonra Veziri Azam olarak atanmıştır. Vefat ettikten sonra cesedi babasının yanına İzniğe babasının türbesine taşındı. Türbenin iki ayrı zamanda inşa edilmiş iki farklı yapıya sahip olmasının sebebi de iki Paşa'nın hem aynı yerde kalmasını sağlamak hem de ikisinin de ayrı bir türbeye sahip olmasını gerçekleştirmek olabilir[104].

[101] Yalman 1999: 160.
[102] Yalman 1999: 161.
[103] Yalman 1999: 172.
[104] Yalman 1999: 170.

Huysuzlar Türbesi; Halk arasında Osmanlı döneminde çocuk hastaları üzerine çalışan, özellikle huysuzluk yapan çocukları tedavi ettiği rivayet edilen bir çocuk doktoru için yapıldığı düşünülmektedir. Günümüzde de huysuzluk yapan çocuklar bu türbeye getirilip dualar okunarak huysuzluklarından kurtulmaları beklenir[105].

İbrahim Paşa Türbesi; Çandarlı Halil Paşa'nın küçük oğludur. 1421 – 1429 yıllarında vezir-i azamlık yapmıştır. Türbenin örtü sistemi 1949 yılında tamamen yıkılmıştır. İbrahim Paşa'ya ait olan mermer mezar sandukası günümüze kadar koruna gelmiştir.

Kırgızlar Türbesi; Yenişehir Kapı'nın yaklaşık 250 metre Bursa yoluna doğru uzağında bulunmaktadır. Her ne kadar üzerinde kitabe bulunmadığı için tarihlemek zor olsa da XIV. yüzyıl Orhan Gazi dönemine ait olduğu düşünülmektedir[106].

Sarı Saltuk Türbesi; Çandarlı Halil Paşa Türbesi'nin yakınında bulunmaktadır. Türbenin kesin tarihi ve kime ait olduğu tam olarak bilinmemektedir. Sarı Saltuk'un esas adı Mehmet Buhari'dir. Hoca Ahmet Yesevi'den ders alıp Hacı Bektaş Veli ile arkadaşlık yapmıştır. Vasiyeti üzerine vücudunu yedi parçaya böldürüp, her bir parçayı farklı bir yere gömdürmüştür[107]. Saru Saltuk'un İznik'e geldiği bilindiği için, türbenin de kendisine ait olabileceği düşünülmektedir.

Şeyh Kutbeddin Türbesi; Şeyh Kutbeddin Camii'nin hemen kuzeybatısında bulunmaktadır. Herhangi bir yazıt ya da kitabesi bulunmadığı için çok bilgi bulunmamaktadır.

Yakup Çelebi Türbesi; Yakup Çelebi Camii'nin hemen kuzeybatısında bulunur. I. Murad Hüdavendigar'ın (1362 – 1389) oğlu Yakup Çelebi için yaptırılmıştır. 1389 yılından önce yaptırıldığı düşünülen türbe içerisinde, Yakup Çelebi'nin cesedinin Çekirge'de babasının türbesine taşındığı için, kimin yattığı ya da birisinin yatıp yatmadığı bilinmemektedir[108].

[105] Yalman 1999: 164.
[106] Yalman 1999: 166.
[107] Yalman 1999: 168.
[108] Yalman 1999: 170.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KENT TOPOGRAPYASINDA ELİT MEZARLAR

Bu bölümde mezar anıtları Coğrafi Bilgi Sistemi yazılımı yardımı ile bulundukları konumlarda sahip oldukları görüş açıları ile irdelenmeye çalışılacaktır. İlk olarak Google Earth uydu fotoğrafları yardımıyla arazideki konumu gösterilecektir. CBS haritalarında ise topoğrafyada hakim oldukları alanlar işaretlenecektir. Mezarların görüş açıları beyaz renk ile göremedikleri alanlar ise yeşil hatlarla gösterilmeye çalışılacaktır. Görüş açıları irdelenirken iki husus göz önünde bulundurulmuştur. Birincisi çağdaşı mezar anıtları ile olan ilişkisi, diğeri ise modern yerleşimler ile olan ilişkisidir. Modern yerleşimlerle ilişki konusunda, her yerleşim altında köy, kale, çiftlik gibi olası eski bir yerleşimin olabileceği hipotezinden hareket edilmiştir.

Berber Kaya Anıt Mezarı, bulunduğu konum itibariyle en geniş görüş alanına sahip elit mezarlardan biridir. Çamdibi Mezar Anıtı, Karacakaya, Değirmenkaya, Müşküle Mezarı'nın doğu cephesi, görüş alanına içerisinde kalmaktadır. İznik merkezinin tamamı, güneyde, Selçuk Mahallesi'nin büyük bir kısmı, Dırazali Mahallesi, Aydınlar Mahallesi'nin bir kısmı, Narlıca ve Paşapınar Mahalleleri'nin büyük bir kısmı görüş alanının içindedir. Kuzeyde ise Çakırca ve Boyalıca Mahalleleri'nin bir kısmı, Orhaniye Mahallesi ve bu mahallenin Boyalıca Mahallesi ile arasında kalan dağ eteği bölgesinin tamamı ile İznik Gölü'nün tamamı görüş alanındadır (Resim 2).

Berber Kaya Hespekli Kaya Mezarı: Kuzeyde Dikilitaş ve İnikli Keltepe mezarlarını, güneyde Değirmenkaya, Karacakaya ve Müşküle mezarlarını görmektedir. Ayrıca gölün kuzey sahilinin büyük bir kısmını da görmektedir (Resim 6) .

Çamdibi Mezar Anıtı: Güney yönüne doğru geniş bir görüş alanına sahiptir. Berber Kaya ve Dikilitaş mezarlarının tamamı görüş alanındadır. İznik merkezinin büyük bir kısmı, Selçuk Mahallesi'nin tamamı, kuzeyde Çakırca Mahallesi'nin büyük bir kısmı, Orhaniye Mahallesi'nin tamamı, Boyalıca Mahallesi'nin arkasında kalan yamaçlar ve Orhaniye Mahallesi'ne doğru uzanan eteklerin tamamı, İznik Gölü'nün tamamı görüş alanındadır (Resim 8).

Derbentkaya Mezarı: Görüşü en sınırlı iki mezardan biridir. Kuzeyinde hemen yakınında yer alan küçük bir alan ile güney ve güney doğusunda kalan küçük bir arazi görüş alanı içerisindedir (Resim 14).

Dört Tepeler: Burada yer alan 3 mezar anıtı bir birlerine çok yakın olduğu için bir arada değerlendirileceklerdir. 2 numaralı mezar herhangi bir başka elit mezar görüşüne sahip olmadığı gibi, sadece güneyinde kalan küçük bir arazi görüşüne sahiptir. 1 ve 3 numaralı mezarlar ise Dikilitaş ve Müşküle Mezarları'nı görmektedir (Resim 20).

1 ve 3 numaralı mezar İznik Gölü'nün kuzeyinde yer alan Çakırca, Orhaniye ve Boyalıca Mahalleleri'ni kısmen, bu mahallelerin göl kıyılarını da kısımlarını az miktarda görmektedir. Gölün güney kıyı şeridinin büyük bir kısmını, Narlıca, Paşapınar, Sölöz Mahalleleri'nin tamamını görmektedir (Resim 18, Resim 22).

İnikli Keltepe Mezarı: Dikilitaş, Karacakaya ve Müşküle Mezarları görüş alanındadır. Çakırca, Orhaniye ve Boyalıca Mahalleri'ne ve kıyılarına hakimdir fakat Boyalıca Mahallesi'nden batıda kalan göl kıyılarını ve diğer mahalleri görememektedir. Güney kısmında ise Karacakaya'dan itibaren batıya doğru giden tüm sahil şeridini görmektedir. Narlıca, Paşapınar ve Sölöz Mahalleri de görüş alanındadır (Resim 29).

Karacakaya Mezarı: Dikilitaş, İnikli Keltepe ve Hespekli Hipojesi'ni görmektedir. Göl kıyısına çok yakın olduğu için İznik Gölü'nün güneyinde kalan arazilerin çok azını görmektedir. Gölün güney kıyılarının tamamına hakimdir. Çakırca, Boyalıca, Orhaniye, Keramet, Çakırlı ve Üreğil Mahalleri ile Orhangazi İçesi'nin yüksek kesimlerini, bu ilçeye bağlı Muradiye ve Örnekköy Mahalleleri'ni de kısmen görmektedir (Resim 33).

Müşküle Mezarı: Hespekli Hipojesi, Dört Tepeler, İnikli Keltepe ve Dikilitaş mezarları görüş alanı içerisindedir. İznik Gölü'nün güney kısmında, hemen dibindeki arazi hariç hiç görüş alanı yoktur. İznik kent merkezinin kuzey yarısından itibaren görüşe sahiptir. Gölün tüm kuzey kıyı şeridini görmekle beraber, Çakırca, Orhaniye, Boyalıca, Keramet, Çakırlı ve Üreğil mahallerinin tamamını ve çevresini rahat bir şekilde görmektedir. Ayrıca Orhangazi İlçesi'nin büyük bir kısmını da görmektedir (Resim 37).

Değirmenkaya Anıt Mezarı: Berberkaya, Hespekli Hipojesi ve Dikilitaş tamamen görüş alanı içeresindedir. İznik Gölü'nün kuzeyinde kalan yerleşim yerlerinde geniş bir görüşü yoktur. Aydınlar Mahallesi'ni kısmen ve Sölöz Mahallesi'nin önünde kalan göl kıyısı alanını görmektedir. Kuzeyinde ise geniş bir görüş alanına sahiptir. İznik merkezinin göl

kıyısı taraflarını, Çakırca, Orhaniye, Boyalıca, Keramet, Çakırlı ve Üreğil Mahalleleri'nin tamamı ve Orhangazi İlçesi ile çevresinin büyük bir kısmı görüş alanı içerisindedir (Resim 41).

Dikilitaş: İnikli Keltepe, Çamdibi, Karacakaya, Değirmenkaya ve Müşküle Mezar Anıtları görüş alanı içeresindedir. Bu açıdan en çok elit mezar görüşüne hakim elit mezardır. Anıt mezarların haricinde ise İznik Gölü'nün kuzey kısmının neredeyse tamamı görüş alanında yoktur. Orhaniye Mahallesi'nin dağlık kısmı bile kısmen görüşü içeresindedir. Çakırca, İznik ve Selçuk Mahalleleri de kısmı görüş içeresindedir. Dırazali, Müşküle, Narlıca, Paşapınar ve Sölöz Mahalleleri de görüş alanındadır. İznik Gölü'nün güney kıyılarının tamamı ve batı kıyısının tamamı görüş içerisindedir (Resim 44).

Yenişehir – Deliktaş (Odalı Kaya): Görüş alanı en sınırlı olan ikinci mezardır. Bulunduğu mevkinin güneyinde bulunan arazinin az bir kısmını görebilse de mesafe güneye doğru uzaklaştıkça görüş alanı artmaktadır (Resim 50).

Hespekli Hipojesi: Değirmenkaya, Karacakaya ve Müşküle Mezarı görüş alanın içerisindedir. Hemen önünde başlayıp göl kıyısına doğru uzanan alanın büyük kısmına hakimdir. İznik Gölü'nün kuzey kısmında Orhaniye ve Boyalıca Mahalleleri arasında kalan dağlık yamaçların bir kısmını görebilmektedir. Gölün güney kısmında neredeyse tüm sahil şeridine hakimdir. Kıyıdan tepelere doğru gittikçe görüş azalır ve Narlıca, Paşapınar, Sölöz Mahalleri'nde kısıtlı görüşe sahip olur (Resim 58).

Türbeler: Tez kapsamı içerisinde incelediğimiz türbelerin büyük bir çoğunluğu kent merkezi içerisinde yer almaktadır. Etrafları tamamen modern yapılarla çevreli olduğu için bu yapıların görüş kapsamlarını incelemek mümkün değildir.

Mezarların bulundukları konumları incelerken göz ardı edilmemesi gereken bir diğer nokta ise antik yol ile olan ilişkileridir. Sencer Şahin'in yapmış olduğu çalışma ile bize sunduğu antik yol haritası bu çalışma için önemlidir (Resim 63). İlk olarak Nikaia – Nikomedia antik yolu incelediğimizde, Nikaia'dan çıkan yolun Elbeyli'ye ordan da antik adı Liada olan Gürmüzlü köyüne doğru gittiğini görüyoruz. Bu yol üzerinde yer alan Hespekli Hipojesi, Berber Kaya (Hespekli) Kaya Mezarı, Dört Tepeler Tümülüsleri, Dikilitaş ve İnikli bölgesindeki mezarların konumunun bu yol yakınında ve yola hakim konumda olduklarını görebilmekteyiz (Resim 64).

Bu gün de kullanılmakta olan İznik – Yenişehir yolunu incelediğimizde ise, Berber Kaya Anıt Mezarı, Çamdibi Anıt Mezarı, Değirmen Kaya ve Derbent Kaya mezarlarının bu yola yakın ve hakim konumda olduklarını görebilmekteyiz (Resim 65).

Son olarak İznik'ten gölün güney yönünden Gemlik'e (Kios) doğru giden göl yoluna bakabiliriz. Yolun üzerinde Karacakaya ve Müşküle mezarları yer almaktadır. Her ne kadar şimdilik Karacakaya'nın mezar olup olmadığı belirsiz olsa da, bu iki mezar antik yola hakim ve yakın bir konumda yer almaktadırlar (Resim 66).

SONUÇ

Çalışmamızın başında elit mezarlarla önemli bir ilişkisi olan İznik bölgesinin coğrafyası hakkında bilgi verdikten sonra İznik tarihinin ana hatlarıyla anlattık. Çalışmamızın ikinci bölümünde çalışma konumuzu oluşturan elit mezarların yerleri, mevcut kondisyonları ve neden elit mezar olarak nitelendirebileceğimize dair sebeplere cevap bulmaya çalıştık. Üçüncü ve son bölümümüzde ise coğrafi bilgi sistemleri yazılımları aracılığıyla çalışması yaptığımız elit mezarların hakim olduğu görüş alanları hakkında bilgi vermeye çalıştık.

Bütün bu bilgileri bir araya getirdiğimizde antik Nikaia ve çevresi bu günkü İznik ve çevresinin olduğu gibi verimli tarım arazileriyle çevrili olduğunu ve arazilerde insanların çiftçilikle uğraştığını söyleyebiliriz. Bu verimli araziler bize aynı zamanda İznik kentinin sürekli ilgi odağı olmasının sebeplerinden birini açıklayabilir. Kimi çiftlik sahiplerinin öldükten sonra da çiftliklerine sahip çıkmak ve isimlerini devam ettirmek amacıyla, kendi arazilerine yakın ve çevreye hakim noktalara mezarlar yaptırdıklarını gördük. Hatta bunların içerisinde Dikilitaş gibi mezarların döneminden sonra bile ziyaret edildiğini hatta dini olarak daha da yüceltildiğini söyleyebiliriz.

İznik tarihini incelediğimizde ise, İznik kentinin yapılarının hem doğal sebeplerle hem de savaş ve kuşatma gibi sebeplerle defalarca kez harap olmasına rağmen tekrar tekrar ayağa kaldırılması, İznik kentine her zaman önem verilen bir kent olduğunu göstermektedir.

Mezarları dönemsel olarak da incelemek mümkündür. Helenistik Dönem'in mezarlarını sıralarsak, Berber Kaya, Çamdibi Mezar Anıtı, kesin olmamakla birlikte Derbent Kaya, Dört Tepeler Tümülüsleri, kesin olmasa da Karacakaya ve Müşküle mezarlarıdır.

Helenistik Dönem mezarlarının ortak özelliklerini incelediğimizde, derbent kaya hariç bütün mezarlar geniş bir göl manzarasına sahiptir. Konumları haricinde, Çamdibi, Derbent

Kaya, Dört Tepeler bulundukları yerdeki doğal kayaya ya oyulup mezar yapılmış, ya da yine bu kayalar içerisine taşlar döşenerek mezar odaları inşa edilmiştir. Berber Kaya ise başka yerden getirilen büyük bir kaya kütlesine inşa edilmiştir. Müşküle mezarı ise her ne kadar herhangi bir kaya içerisine yapılmış olmasa da, büyük taşlar ile mezar odası inşa edilmiştir. Mezarların herhangi bir yazıta sahip olmaması da hepsinin başka bir ortak özelliğidir.

Roma Dönemi mezarları olduğunu düşündüğümüz mezarların ortak özellikleri ise, ya Dikilitaş ve Deliklitaş mezarlarında olduğu gibi yazıtlarla ya da Değirmen Kaya ve Hespekli Hipojesinde olduğu gibi çeşitli kabartmalar ve simgelerle mezar hakkında bilgi veriyor olmasıdır. Bu ortak özellikler benzer gibi algılansa da her bir mezar, Antik Nikaia Bölgesi kendine has benzersiz özelliklere sahiptir. Fakat bir tek İnikli Keltepe'de bulunan khamasorion mezarlar bu özelliklerle uyuşmaz. Daha önce de bahsettiğimiz gibi bu mezarların kapakları ve mezar buluntuları bilinmediği için khamasorion mezarları tarihlemek zordur. Bu yüzden bu mezarı Roma Dönemi olarak değil daha çok Hellenistik Dönem olarak düşünmek daha doğru olabilir.

Bir diğer incelenmesi gereken konu da Dört Tepeler Mezarları ve Dikilitaş arasında olabilecek ilişkidir. Bu mezarların aynı nekropol sahasında olması ve birbirlerine çok yakın konumda olmaları dikkat çekicidir. Bunun yanı sıra, Dört Tepeler Mezarları'nın her birinin aile mezarı oldukları da açıktır. G. Cassius Philiscus için yapılan Dikilitaş'ın, bu bölgede yapılmasının sebebi kendisinden önceki aile fertlerinin mezarlarına yakın olmak istemesi olabilir.

Mezarların konumları ile antik yol arasındaki ilişki de incelenmeye değerdir. Nikaia – Nikomedia yolu, Nikaia – Yenişehir yolu ve Nikaia – Kios antik yollarına bakıldığında, incelediğimiz bütün mezarların rahatlıkla bu yol yakınlarına ve bu yol üzerinde hakim noktalarda yer aldıkları görülmektedir. Bu sebeple, gerek çiftlik sahipleri olsun gerek önemli kişiler olsun, mezar sahiplerinin kendilerine ait oldukları alanları görme fikrinin haricinde, kente girip çıkan herkese de görünür olma gayesi olduğunu düşünebiliriz.

Türk Dönemi'ne ait türbelere baktığımız zaman ise, önceki dönemlere göre büyük bir fark görmekteyiz. Türk Dönemi türbeleri yerleşim dışında ve coğrafyaya hakim yüksek rakımlı yerlerden çok, yerleşim yerlerinin içine yapıldığı bariz bir şekilde görülmektedir. Bunun birden çok nedeni olabilse de, türbe sahiplerinin sürekli halkın gözü önünde olma isteği bu nedenlerden biri olabilir.

Birbirinden benzersiz 13 mezar incelediğimiz bu tezde gözden kaçırılmaması gereken bir diğer konuda, Hespekli Hipojesi hariç, mezarların hem definecilerden hem de doğal olaylardan korunur durumda olmadığıdır. Bu mezarları korumak ve daha geniş bilgi sahibi olmak için arkeolojik çalışmalar yapmak, arkeoloji bilimi açısından sevindirici olacaktır.

KAYNAKÇA

Çalışma içerisinde kullanılan kısaltmalar Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün hazırlanmış olduğu listeye göre yapılmıştır. Antik yazarların kısaltmasında, Der kleine Pauly I (1964) XXI vd. önerileri dikkate alınmıştır. Türkçe kısaltmalarda Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu kullanılmıştır.

Akbulak 2006 — C. Akbulak, "İznik Depresyonu'nun Beşeri ve İktisadi Coğrafya Açısından İncelenmesi", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi) (İstanbul).

Alexander 1950 — M. A. Alexander, "The Symbolizm of Christianity", Archeology 4, 1950, 242 – 247.

Altın 2010 — A. A. Altın, "Geç Antik Çağ'da İznik (Nikaia) ve Çevresinde Resim Sanatı", Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) (Bursa).

Altın 2015 — A. A. Altın, "Mezar Anıtları Işığında Hellenistik Dönem'de İznik", UNESCO Dünya Mirası Olma Yolunda İznik/Nicaea Uluslararası Sempozyumu Bildiri Kitabı, Şahin Kılıç – Kutlu Akalın (eds.), Bursa Büyükşehir Belediyesi, 105 – 134.

Arslan 2007 — D. A. Arslan, Elit Sosyolojisi (Ankara).

Bilir 2020 — G. Bilir, "Anadolu'da Bulunan Geç Antik Çağ Mezar Tipleri ve Dini Mimari ile Olan İlişkileri", Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi) (Bursa).

Eyice 1988 — S. Eyice, İznik Tarihçesi ve Eski Eserleri (İstanbul).

Gümgüm 2015 — G. Gümgüm, "İznik (Elbeyli) Obelisk Anıtının Mimari Analizi", UNESCO Dünya Mirası Olma Yolunda İznik/Nicaea Uluslararası Sempozyumu Bildiri Kitabı, Şahin Kılıç – Kutlu Akalın (eds.), Bursa Büyükşehir Belediyesi, 247 – 278.

Meşeli 2010 A. Meşeli, “İznik Gölü Havzasında Çevre Sorunları”, Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi 14, 134 – 148.

Naumann 1893 H. E. Naumann, “Vom Goldnen Horn zu den Quellen des Euphrat”, München.

Plin. Plinius, C. Plini Caecilii Secundi Epistularum Libri Decem - Briefe, Helmut Kasten (Ed.) (München 1968) Tusculum-Buchrei.

Polat 2018 R. T. Polat, “Karabacak Köyü Kaya Mezarları”, Cedrus 6, 347 – 358.

Strab. Strabon, Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika XII-XIII-XIV), A. Pekman (çev.), (İstanbul 2015) Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Şahin 1979 S. Şahin, “Katalog Der antiken Inschriften des Museums von Iznik (Nikaia) / İznik Müzesi Antik Yazıtlar Kataloğu - Stadtgebiet und die nächste Umgebung der Stadt / Şehir Ve Yakın Çevresi”, II:2, IK. 9.1 (Bonn), Dr. Rudolf Habelt GmbH.

Şahin 1981 S. Şahin, Katalog der antiken Inschriften des Museums von Iznik (Nikaia) II. 1 / İznik Müzesi Antik Yazıtlar Kataloğu II, 1 I.K. 10.1 (Bonn). Dr. Rudolf Habelt GmbH.

Şahin 2004 S. Şahin, “Hellenistik ve Roma Çağlarında İznik / Nikaia”, Tarih Boyunca İznik (İstanbul), Türkiye İş Bankası Yayınları.

Şahin 2008 Mustafa Şahin, “İznik Yüzey Araştırması 2006”, 25. AST 1, 28 Mayıs - 01 Haziran 2007 (Ankara), 11 – 26.

Şahin - Berns 2013 M. Şahin – C. Berns, “Bursa İli Yüzey Araştırması – 2012 İznik”, AST 1, 27 – 31 Mayıs 2013 (Muğla), 49 – 60.

Şahin 2016 M. Şahin, “Değirmenkaya Anıt Mezarı” Olba 24, 341 – 364.

Şahin 2020 M. Şahin, “Bursa İli ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması – 2018 İznik – Yenişehir” 37. AST 2, 17-21 Haziran 2019 (Ankara), 83 – 99

Şahin 2022 M. Şahin, “Karacakaya”, Bursa Günlüğü 15, 2022, 8-11.

Yalman 1999 B. Yalman, Nikaia/İznik (Bursa), Bursa Rotary Kulübü.

İnternet kaynakları

https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bursa/kulturenvanteri/hespekli--mezar-odasi (15.01.2022)

LEVHALAR LİSTESİ

Resim 1: Berber Kaya (Google Earth Pro 10.03.2021)

Resim 2: Berber Kaya Görüş Alanı. (Esri CBS 08.02.2022)

Resim 3: Berber Kaya mevcut durum. (Foto: Yazar)

Resim 4: Berber Kaya gravürü. (Naumann 1893: 37)

Resim 5: Berber Kaya (Hespekli) (Google Earth Pro 15.03.2022)

Resim 6: Berber Kaya (Hespekli) Görüş Alanı. (Esri CBS 08.02.2022)

Resim 7: Berber Kaya (Hespekli) mevcut durum. (Şahin - Berns 2013: 56)

Resim 8: Çamdibi Mezar Anıtı (Google Earth Pro 11.12.2021)

Resim 9: Çamdibi Mezar Anıtı Görüş Alanı (Esri CBS 08.02.2022)

Resim 10: Çamdibi Mezar Anıtı (Bursa ve İlçeleri Kültür Envanteri Projesi Arşivi)

Resim 11: Çamdibi Anıt Mezarı, Mezar Steli (Bursa ve İlçeleri Kültür Envanteri Projesi Arşivi)

Resim 12: Çamdibi Anıt Mezarı, Tekne Mezar (Bursa ve İlçeleri Kültür Envanteri Projesi Arşivi)

Resim 13: Derbentkaya Mezarı (Google Earth Pro 12.12.2021)

Resim 14: Derbentkaya Mezarı Görüş Alanı (Esri CBS 08.02.2022)

Resim 15: Derbent Kaya Giriş (Bursa ve İlçeleri Kültür Envanteri Projesi Arşivi)

Resim 16: Derbent Kaya Çift Aedikulalı Mezar (Bursa ve İlçeleri Kültür Envanteri Projesi Arşivi)

Resim 17: Dört Tepeler 1 Numaralı Mezar Odası (Google Earth Pro 10.03.2021)

Resim 18: Dört Tepeler 1 Numaralı Mezar Odası Görüş Alanı (Esri CBS 08.02.2022)

Resim 19: Dört Tepeler 2 Numaralı Mezar Odası (Google Earth Pro 10.03.2021)

Resim 20: Dört Tepeler 2 Numaralı Mezar Odası Görüş Alanı (Esri CBS 08.02.2022)

Resim 21: Dört Tepeler 3 Numaralı Mezar Odası (Google Earth Pro 10.03.2021)

Resim 22: Dört Tepeler 3 Numaralı Mezar Odası Görüş Alanı (Esri CBS 08.02.2022)

Resim 23: Dört Tepeler 1 Numaralı Mezar Odası (Bursa ve İlçeleri Kültür Envanteri Projesi Arşivi)

Resim 24: Dört Tepeler 2 Numaralı Mezar Odası (Bursa ve İlçeleri Kültür Envanteri Projesi Arşivi)

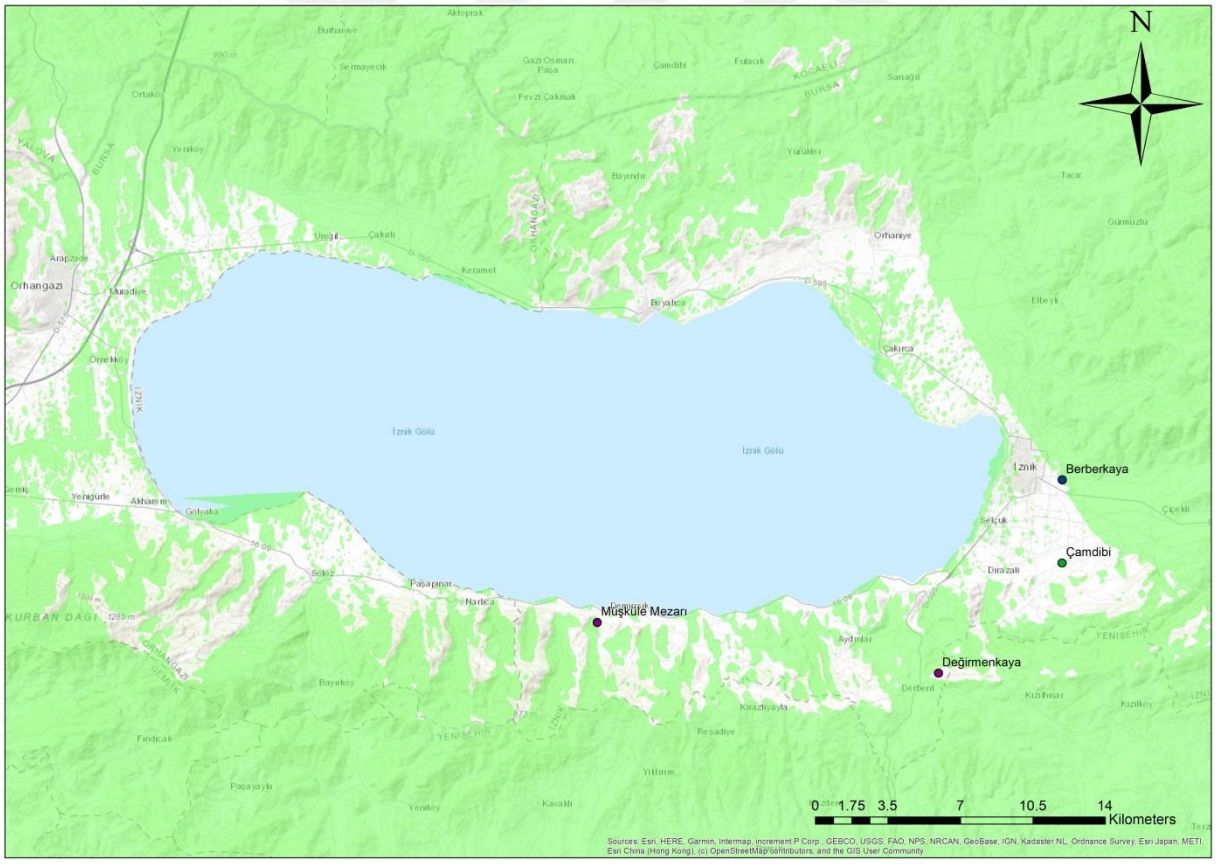
Resim 25: Dört Tepeler 2 Numaralı Mezar Odası Klineler (Bursa ve İlçeleri Kültür Envanteri Projesi Arşivi)
Resim 26: Dört Tepeler 2 Numaralı Mezar Odası Kylikeion (Bursa ve İlçeleri Kültür Envanteri Projesi Arşivi)
Resim 27: Dört Tepeler 3 Numaralı Mezar Odası Mevcut Giriş (Foto: Yazar)
Resim 28: İnikli Keltepe (Google Earth Pro 24.01.2022)
Resim 29: İnikli Keltepe Görüş Alanı (Esri CBS 08.02.2022)
Resim 30: İnikli Keltepe Khamasorion Mezar 1 (Bursa ve İlçeleri Kültür Envanteri Projesi Arşivi)
Resim 31: İnikli Keltepe Khamasorion Mezar 2 (Bursa ve İlçeleri Kültür Envanteri Projesi Arşivi)
Resim 32: Karacakaya (Google Earth Pro 04.02.2022)
Resim 33: Karacakaya Görüş Alanı (Esri CBS 08.02.2022)
Resim 34: Karacakaya Duvar Kalıntısı (Foto: Yazar)
Resim 35: Karacakaya Kesme Blok Taşlar (Foto: Yazar)
Resim 36: Müşküle Anıt Mezarı (Google Earth Pro 04.02.2022)
Resim 37: Müşküle Mezarı Görüş Alanı (Esri CBS 08.02.2022)
Resim 38: Müşküle Cephe Görünümü 1 (Bursa ve İlçeleri Kültür Envanteri Projesi Arşivi)
Resim 39: Müşküle Cephe Görünümü 2 (Bursa ve İlçeleri Kültür Envanteri Projesi Arşivi)
Resim 40: Değirmenkaya Mezar Anıtı (Google Earth 11.12.2021)
Resim 41: Değirmenkaya Mezar Anıtı Görüş Alanı (Esri CBS 08.02.2022)
Resim 42: Değirmenkaya Anıt Mezarı (Şahin 2016: 363)
Resim 43: Dikilitaş (Google Earth Pro 12.12.2021)
Resim 44: Dikiltaş Görüş Alanı (Esri CBS 08.02.2022)
Resim 45: Dikilitaş (Foto: Yazar)
Resim 46: Dikilitaş Yazıt (Foto: Yazar)
Resim 47: Dikilitaş Üst Görünüm (Foto: Yazar)
Resim 48: Dikilitaş Manzara (Foto: Yazar)
Resim 49: Yenişehir – Deliktaş (Odalı Kaya) (Google Earth Pro 15.02.2022)
Resim 50: Yenişehir – Deliktaş (Odalı Kaya) Görüş Alanı (Esri CBS 08.02.2022)
Resim 51: Yenişehir – Deliktaş (Odalı Kaya) Giriş (Bursa ve İlçeleri Kültür Envanteri Projesi Arşivi)

Resim 52: Yenişehir – Deliktaş (Odalı Kaya) Doğu Dış Duvar Yazıtı (Bursa ve İlçeleri Kültür Envanteri Projesi Arşivi)
Resim 53: Yenişehir – Deliktaş (Odalı Kaya) Doğu İç Duvar Yazıtı I (Bursa ve İlçeleri Kültür Envanteri Projesi Arşivi)
Resim 54: Yenişehir – Deliktaş (Odalı Kaya) Doğu İç Duvar Yazıtı II (Bursa ve İlçeleri Kültür Envanteri Projesi Arşivi)
Resim 55: Yenişehir – Deliktaş (Odalı Kaya) Batı İç Duvar Yazıtı (Bursa ve İlçeleri Kültür Envanteri Projesi Arşivi)
Resim 56: Yenişehir – Deliktaş (Odalı Kaya) Mevcut Durum (Bursa ve İlçeleri Kültür Envanteri Projesi Arşivi)
Resim 57: Hespekli Hipojesi (Google Earth Pro 10.02.2021)
Resim 58: Hespekli Hipojesi Görüş Alanı (Esri CBS 08.02.2022)
Resim 59: Hespekli Hipojesi Dış Mekan (Bursa ve İlçeleri Kültür Envanteri Projesi Arşivi)
Resim 60: Hespekli Hipojesi Doğu Cephesi (Bursa ve İlçeleri Kültür Envanteri Projesi Arşivi)
Resim 61: Hespekli Hipojesi Batı Cephesi (Bursa ve İlçeleri Kültür Envanteri Projesi Arşivi)
Resim 62: İznik içerisinde yer alan türbelerin konumu (Google Earth Pro 15.02.2022)
Resim 63: Antik Nikaia ulaşım yolları (Şahin 1981: 52)
Resim 64: Nikaia – Nikomedia antik yolu (Google Earth Pro 17.02.2022)
Resim 65: Nikaia – Yenişehir yolu (Google Earth Pro 17.02.2022)
Resim 66: Nikaia – Kios (Gemlik) yolu (Google Earth Pro 17.02.2022)

LEVHALAR

Resim 1: Berber Kaya (Google Earth Pro 10.03.2021)

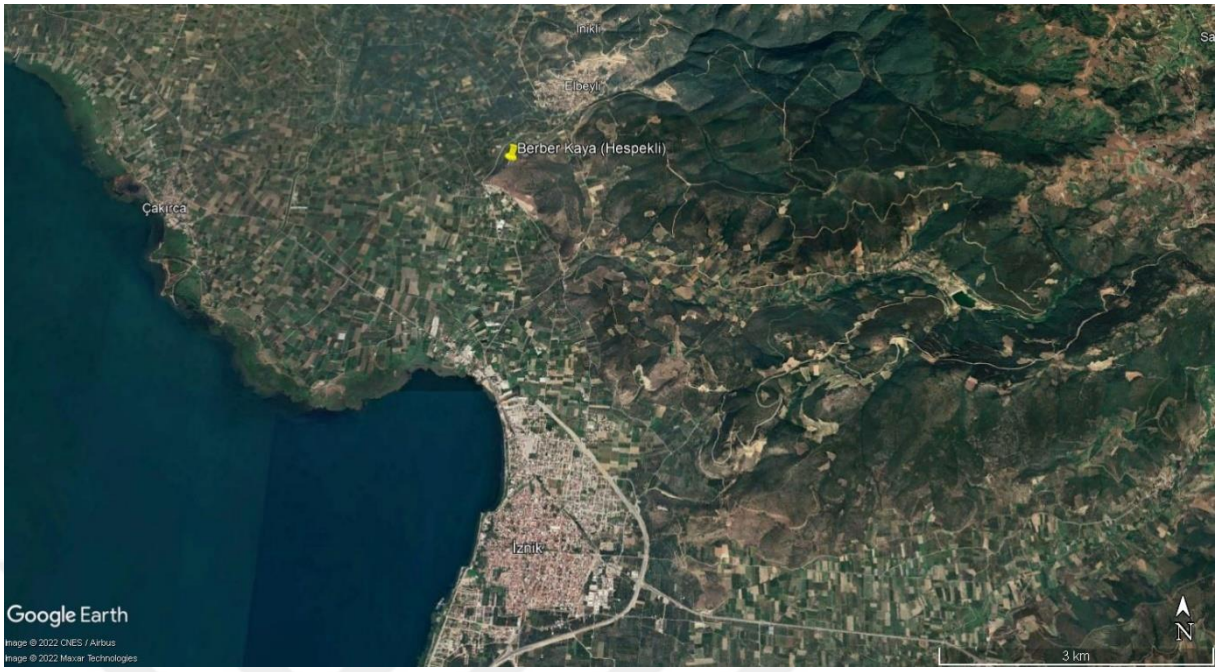
Resim 2: Berber Kaya Görüş Alanı (Esri CBS 08.02.2022)

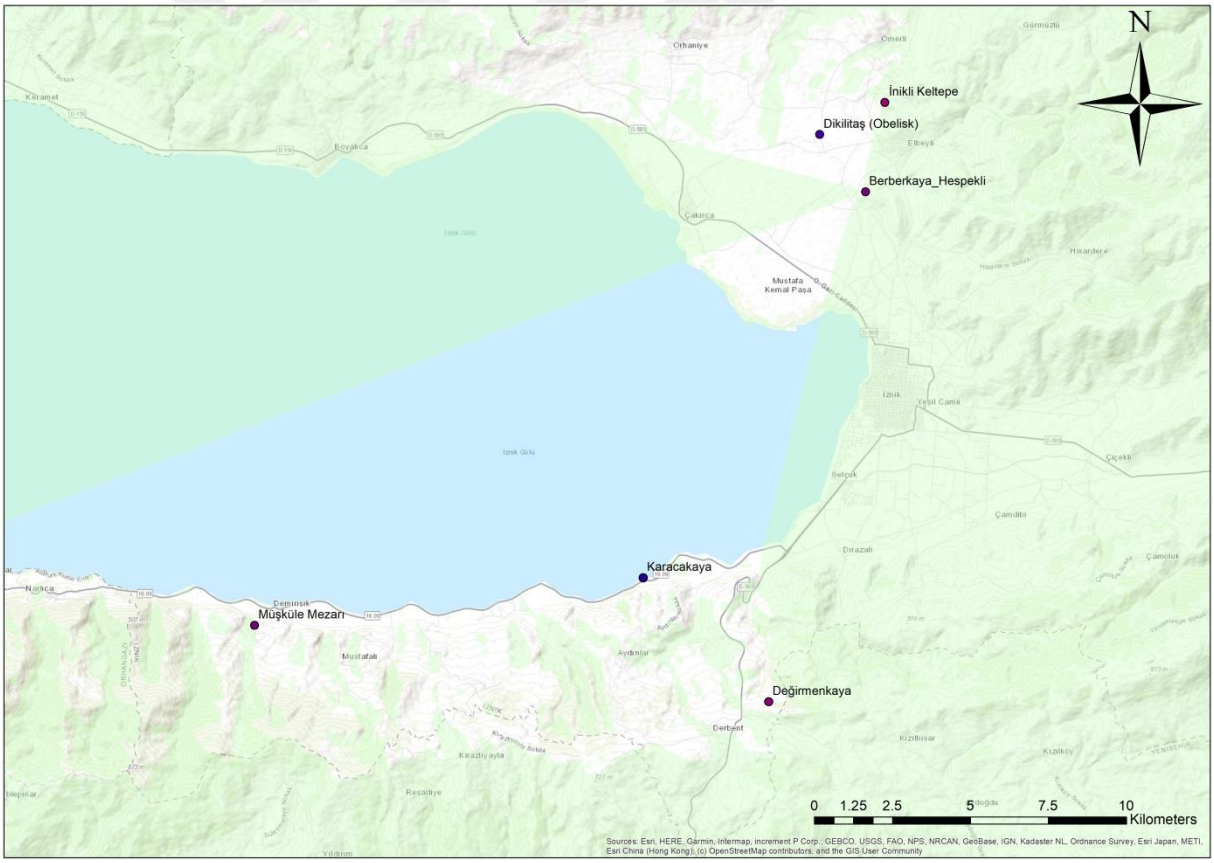
Resim 3: Berber Kaya mevcut durum. (Foto: Yazar)

Resim 4: Berber Kaya gravürü (Naumann 1893: 37)

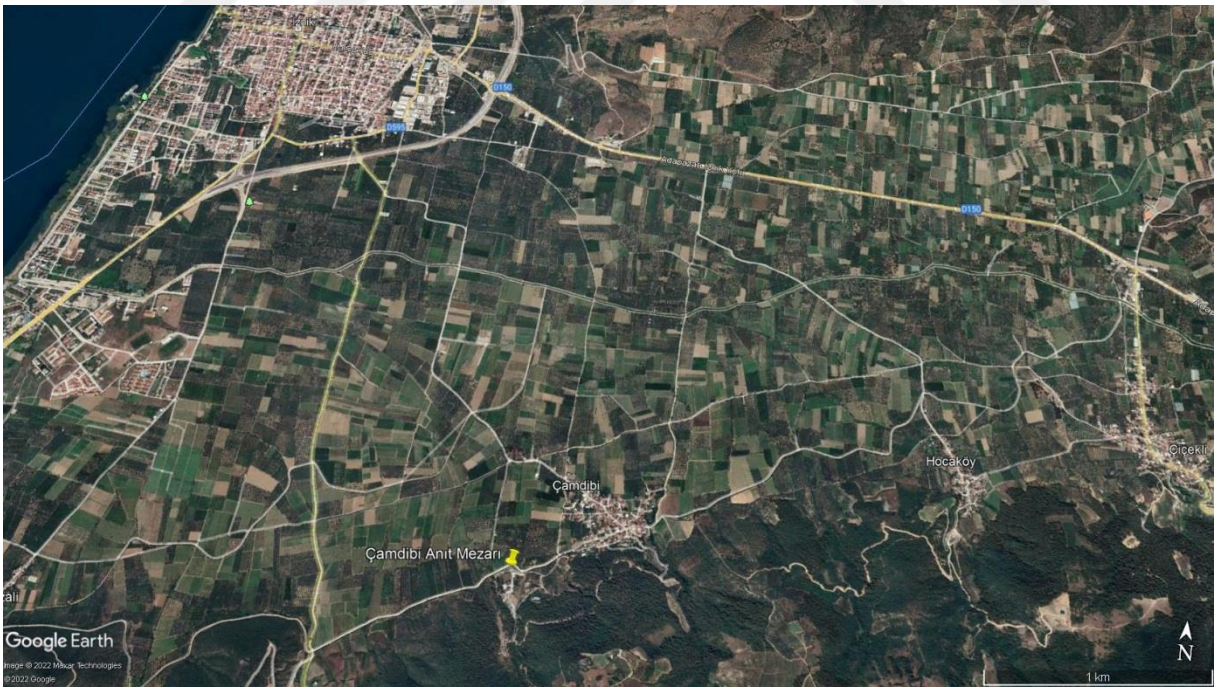
Resim 5: Berber Kaya (Hespekli) (Google Earth Pro 15.03.2022)

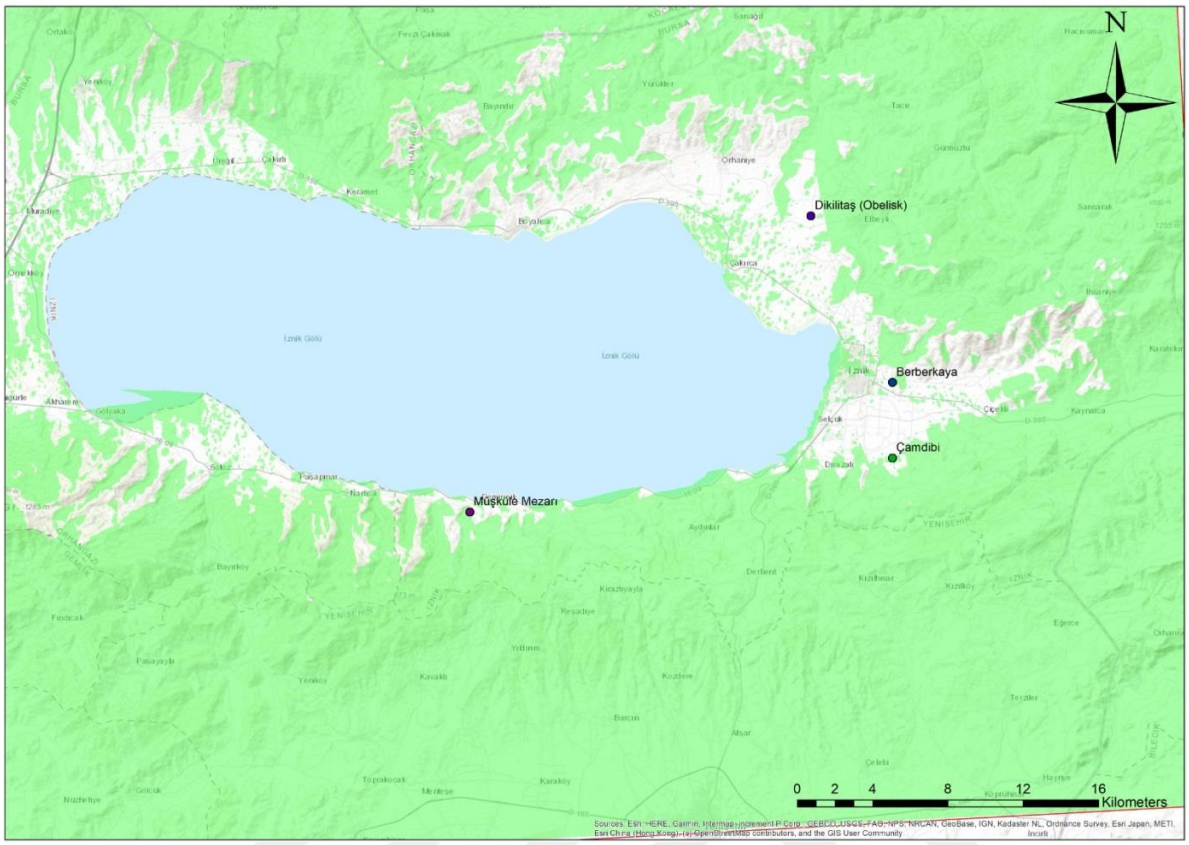
Resim 6: Berber Kaya (Hespekli) Görüş Alanı (Esri CBS 15.03.2022)

Resim 7: Berber Kaya (Hespekli) mevcut durum. (Şahin - Berns 2013: 56)

Resim 8: Çamdibi Mezar Anıtı (Google Earth Pro 11.12.2021)

Resim 9: Çamdibi Mezar Anıtı Görüş Alanı (Esri CBS 08.02.2022)

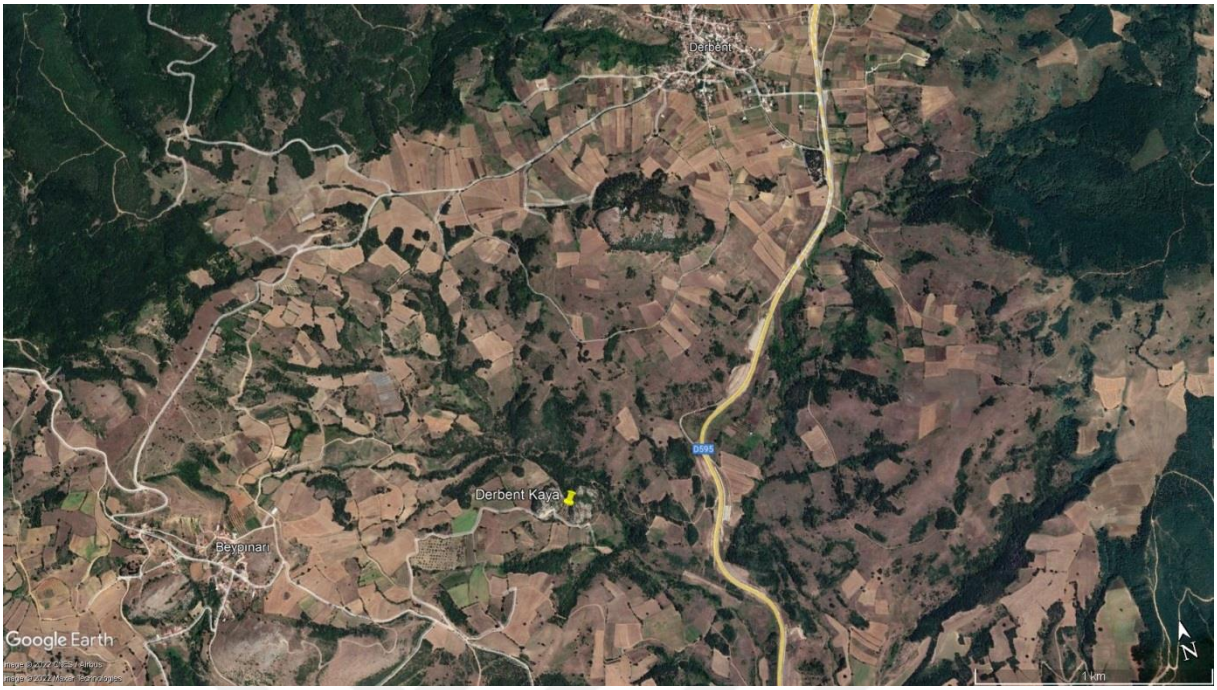
Resim 10: Çamdibi Mezar Anıtı (Bursa ve İlçeleri Kültür Envanteri Projesi Arşivi)

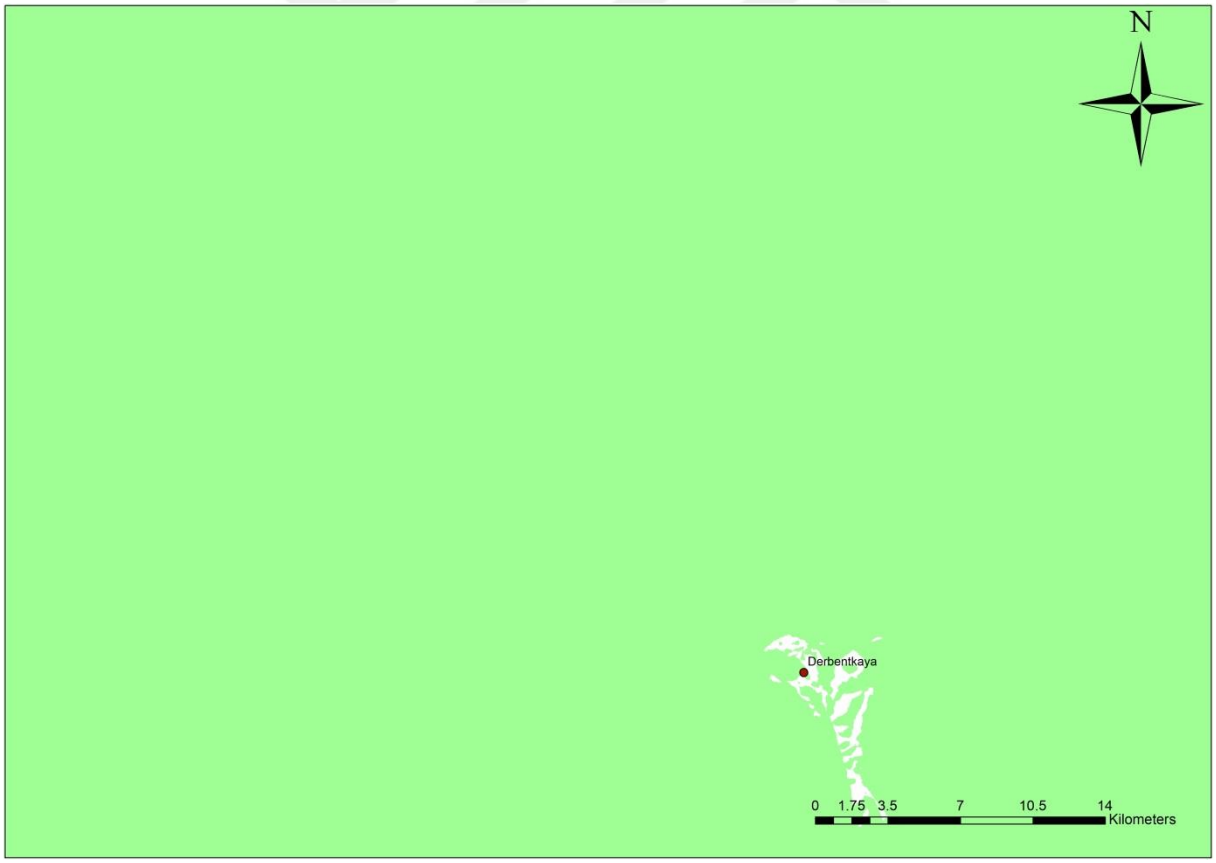
Resim 11: Çamdibi Mezar Anıtı, Kabartma Stel (Bursa ve İlçeleri Kültür Envanteri Projesi Arşivi)

Resim 12: Çamdibi Mezar Anıtı, Tekne Mezarlar (Bursa ve İlçeleri Kültür Envanteri Projesi Arşivi)

Resim 13: Derbentkaya Mezarı (Google Earth Pro 12.12.2021)

Resim 14: Derbentkaya Mezarı Görüş Alanı (Esri CBS 08.02.2022)

Levha 8

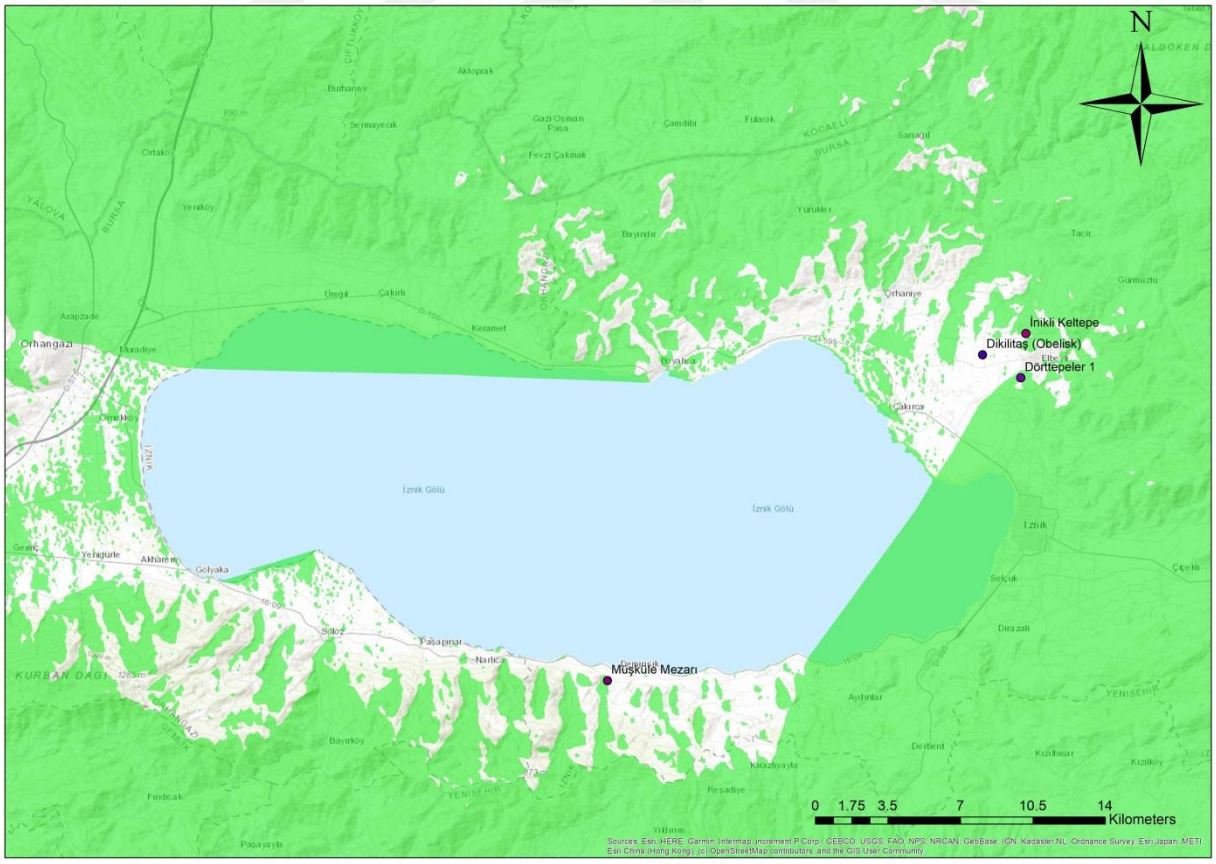
Resim 15: Derbent Kaya Giriş (Bursa ve İlçeleri Kültür Envanteri Projesi Arşivi)

Resim 16: Derbent Kaya Çift Aedikulalı Mezar (Bursa ve İlçeleri Kültür Envanteri Projesi Arşivi)

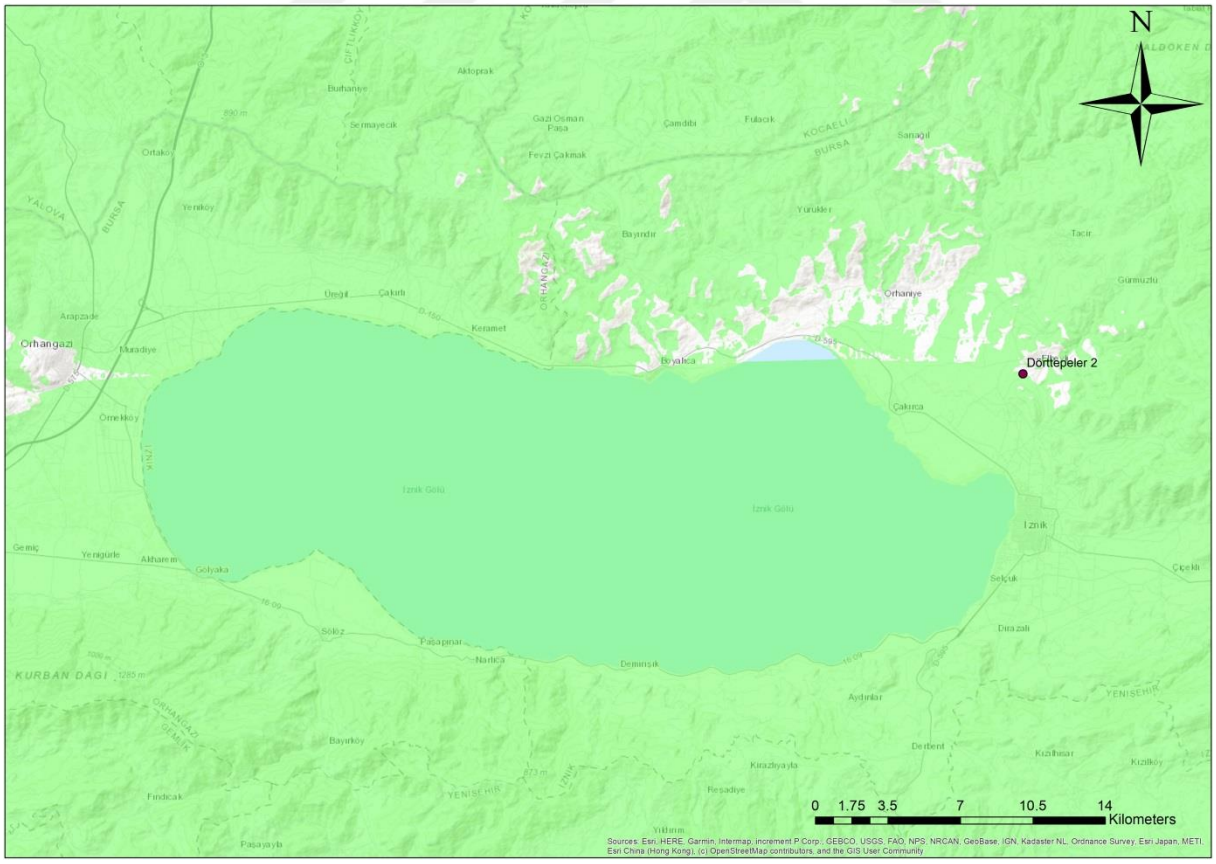
Resim 17: Dört Tepeler 1 Numaralı Mezar Odası (Google Earth Pro 10.03.2021)

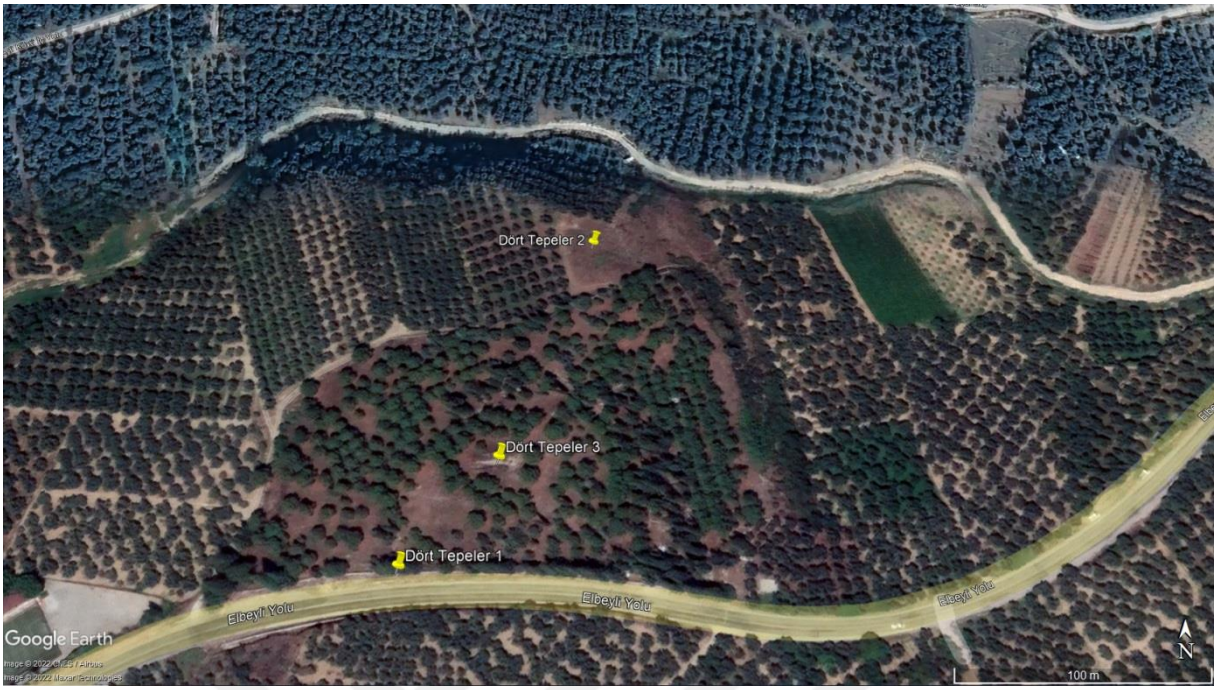
Resim 18: Dört Tepeler 1 Numaralı Mezar Odası Görüş Alanı (Esri CBS 08.02.2022)

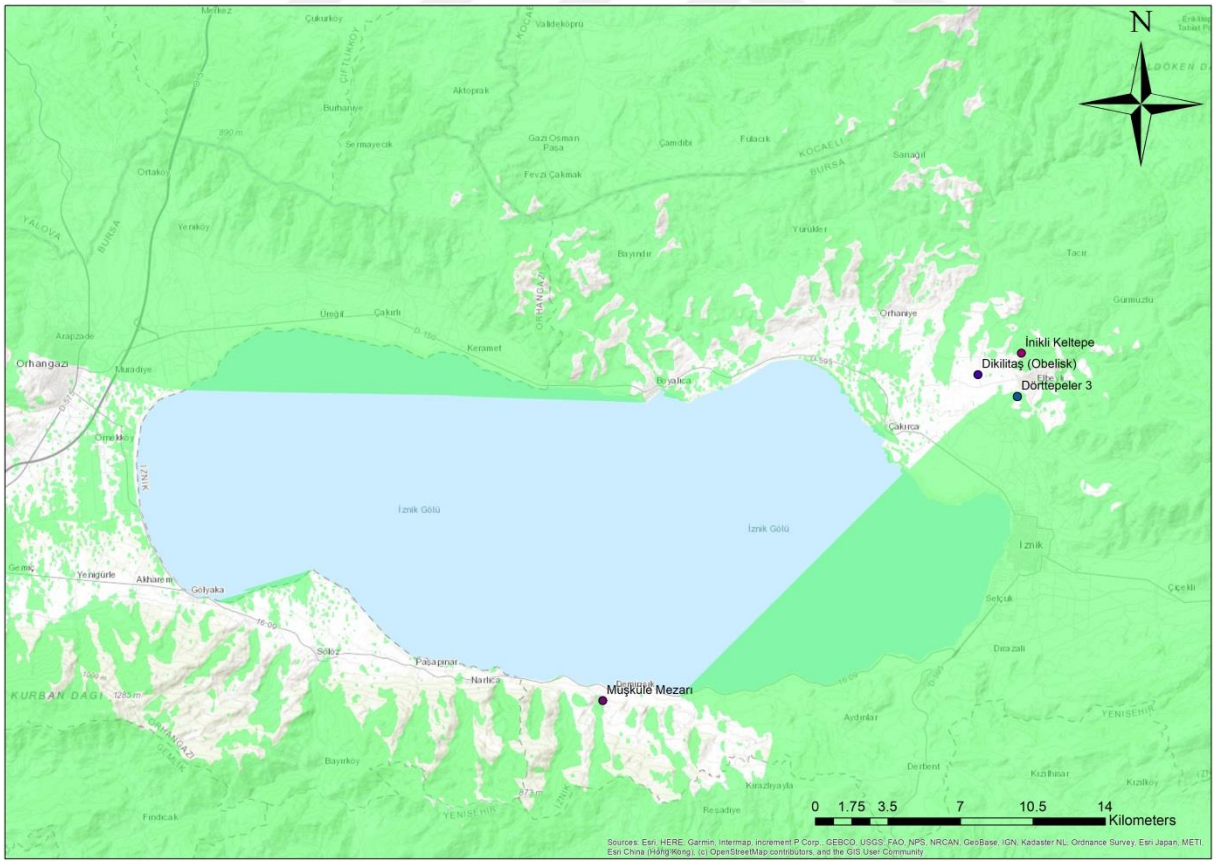
Resim 19: Dört Tepeler 2 Numaralı Mezar Odası (Google Earth Pro 10.03.2021)

Resim 20: Dört Tepeler 2 Numaralı Mezar Odası Görüş Alanı (Esri CBS 08.02.2022)

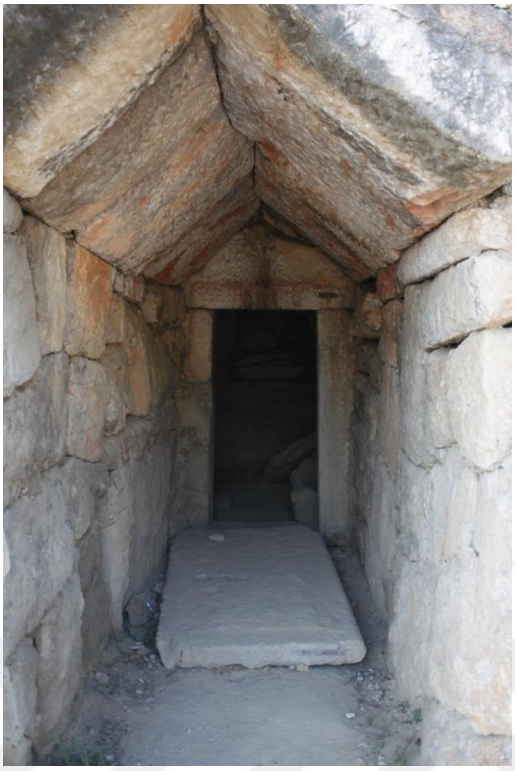

Resim 21: Dört Tepeler 3 Numaralı Mezar Odası (Google Earth Pro 10.03.2021)

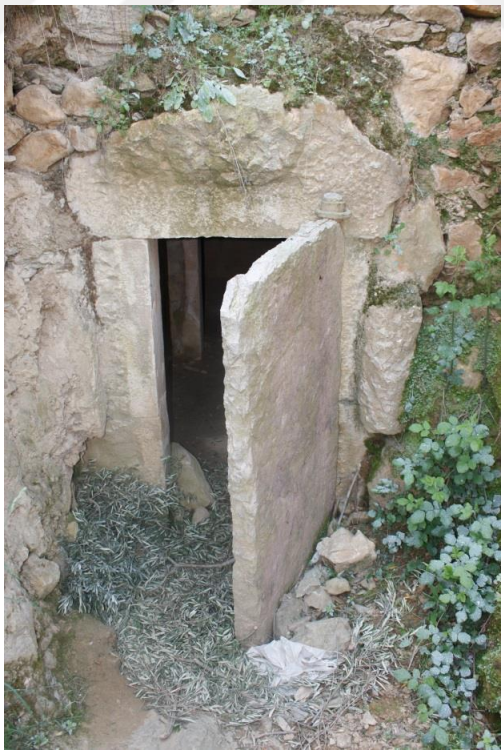

Resim 22: Dört Tepeler 3 Numaralı Mezar Odası Görüş Alanı (Esri CBS 08.02.2022)

Levha 12

Resim 23: Dört Tepeler 1 Numaralı Mezar Odası (Bursa ve İlçeleri Kültür Envanteri Projesi Arşivi)

Resim 24: Dört Tepeler 2 Numaralı Mezar Odası (Bursa ve İlçeleri Kültür Envanteri Projesi Arşivi)

Resim 25: Dört Tepeler 2 Numaralı Mezar Odası Klineler (Bursa ve İlçeleri Kültür Envanteri Projesi Arşivi)

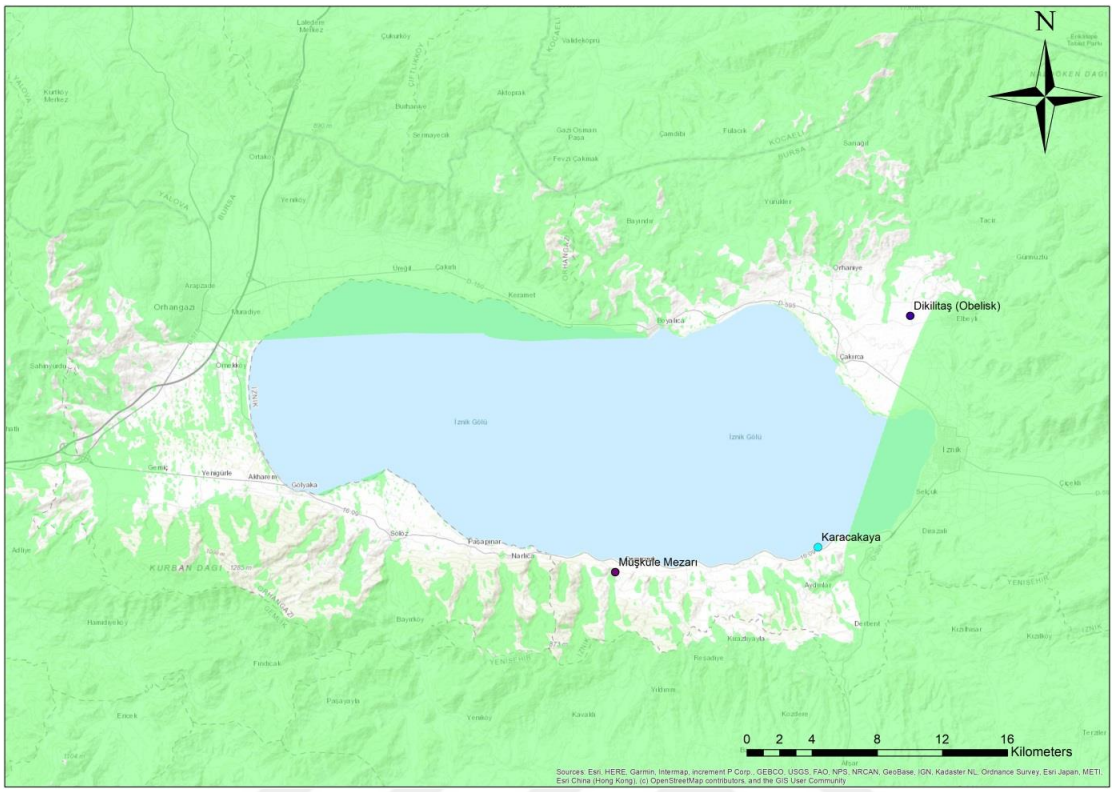
Resim 26: Dört Tepeler 2 Numaralı Mezar Odası Kylikeion (Bursa ve İlçeleri Kültür Envanteri Projesi Arşivi)

Resim 27: Dört Tepeler 3 Numaralı Mezar Odası Mevcut Giriş (Foto: Yazar)

Resim 28: İnikli Keltepe (Google Earth Pro 24.01.2022)

Resim 29: İnikli Keltepe Görüş Alanı (Esri CBS 08.02.2022)

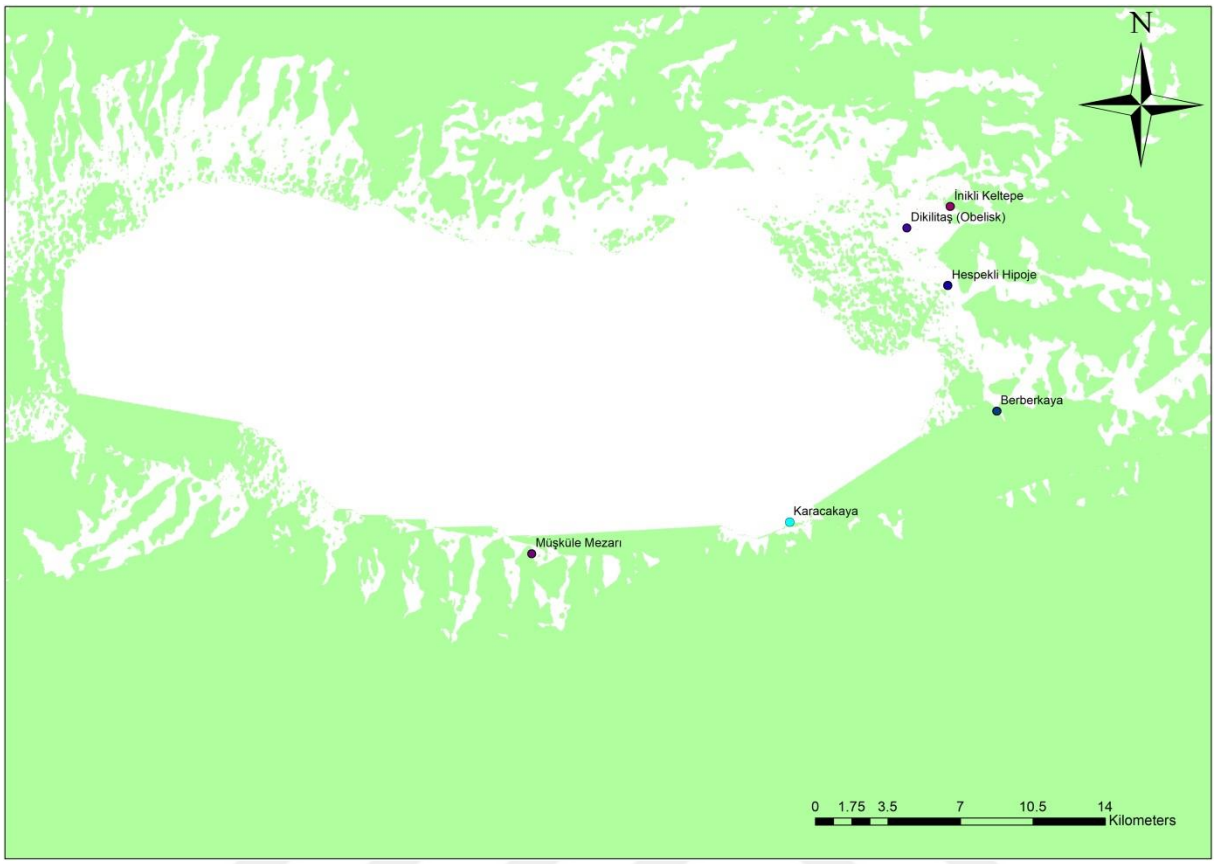
Resim 30: İnikli Keltepe Khamasorion Mezar 1 (Bursa ve İlçeleri Kültür Envanteri Projesi Arşivi)

Resim 31: İnikli Keltepe Khamasorion Mezar 2 (Bursa ve İlçeleri Kültür Envanteri Projesi Arşivi)

Resim 32: Karacakaya (Google Earth Pro 04.02.2022)

Resim 33: Karacakaya Görüş Alanı (Esri CBS 08.02.2022)

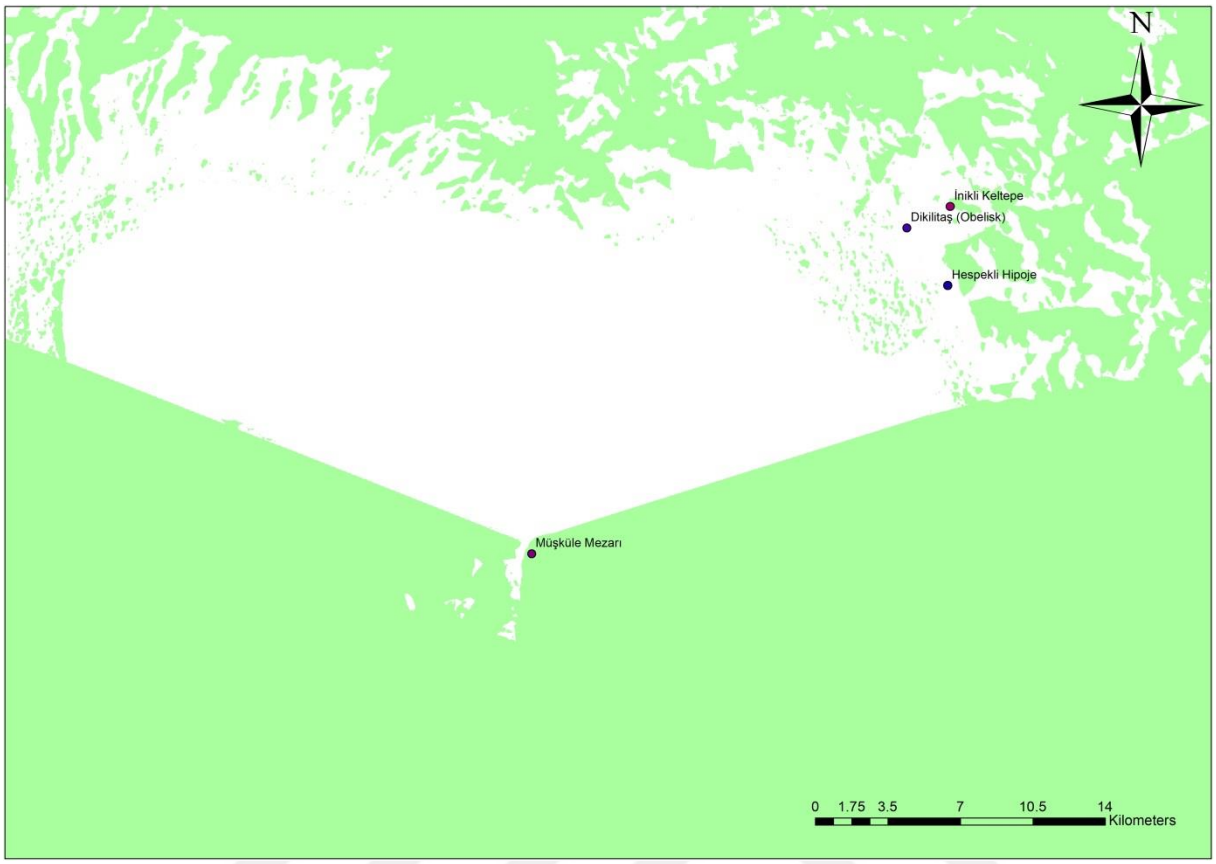
Resim 34: Karacakaya Duvar Kalıntısı (Foto: Yazar)

Resim 35: Karacakaya Kesme Blok Taşlar (Foto: Yazar)

Resim 36: Müşküle Anıt Mezarı (Google Earth Pro 04.02.2022)

Resim 37: Müşküle Mezarı Görüş Alanı (Esri CBS 08.02.2022)

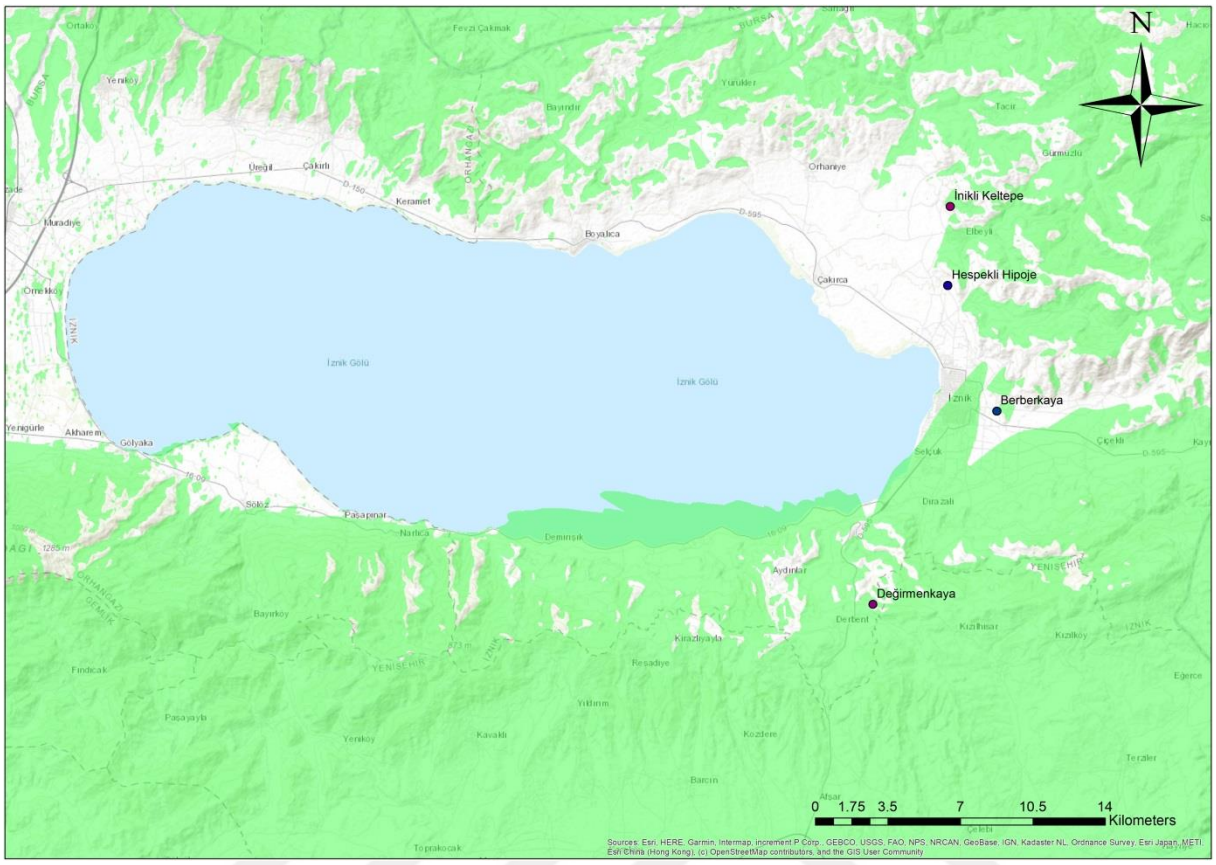
Resim 38: Müşküle Cephe Görünümü 1 (Bursa ve İlçeleri Kültür Envanteri Projesi Arşivi)

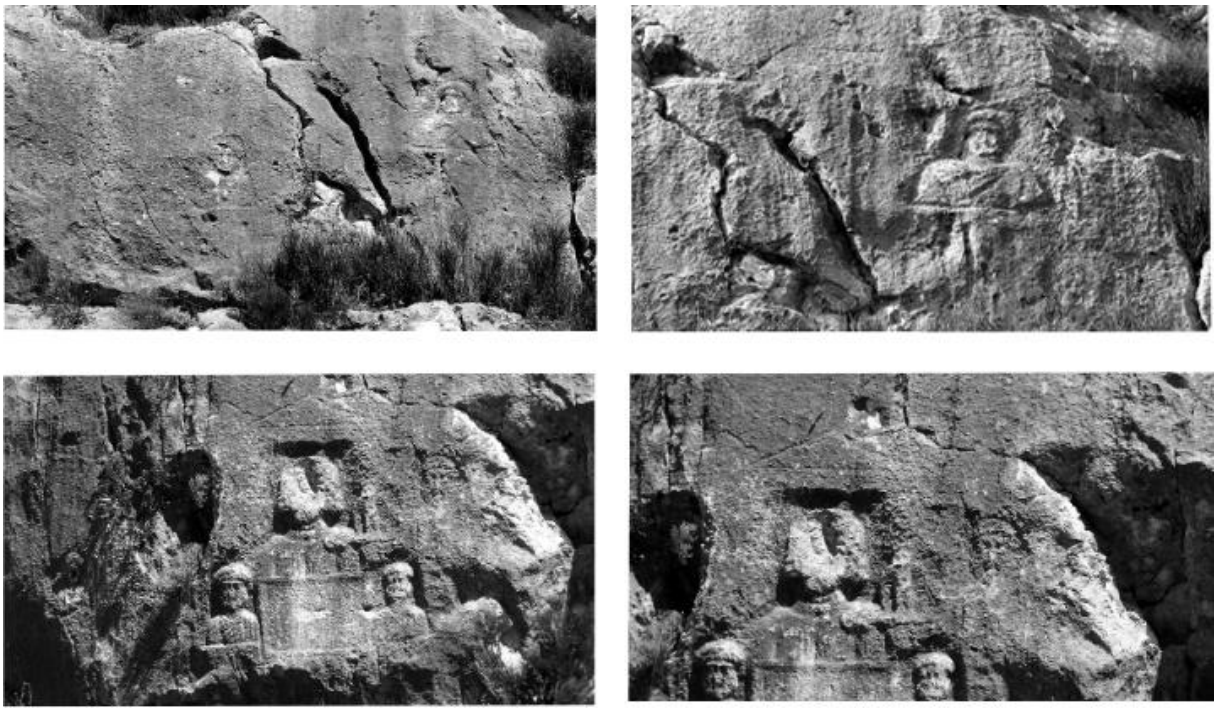
Resim 39: Müşküle Cephe Görünümü 2 (Bursa ve İlçeleri Kültür Envanteri Projesi Arşivi)

Resim 40: Değirmenkaya Mezar Anıtı (Google Earth 11.12.2021)

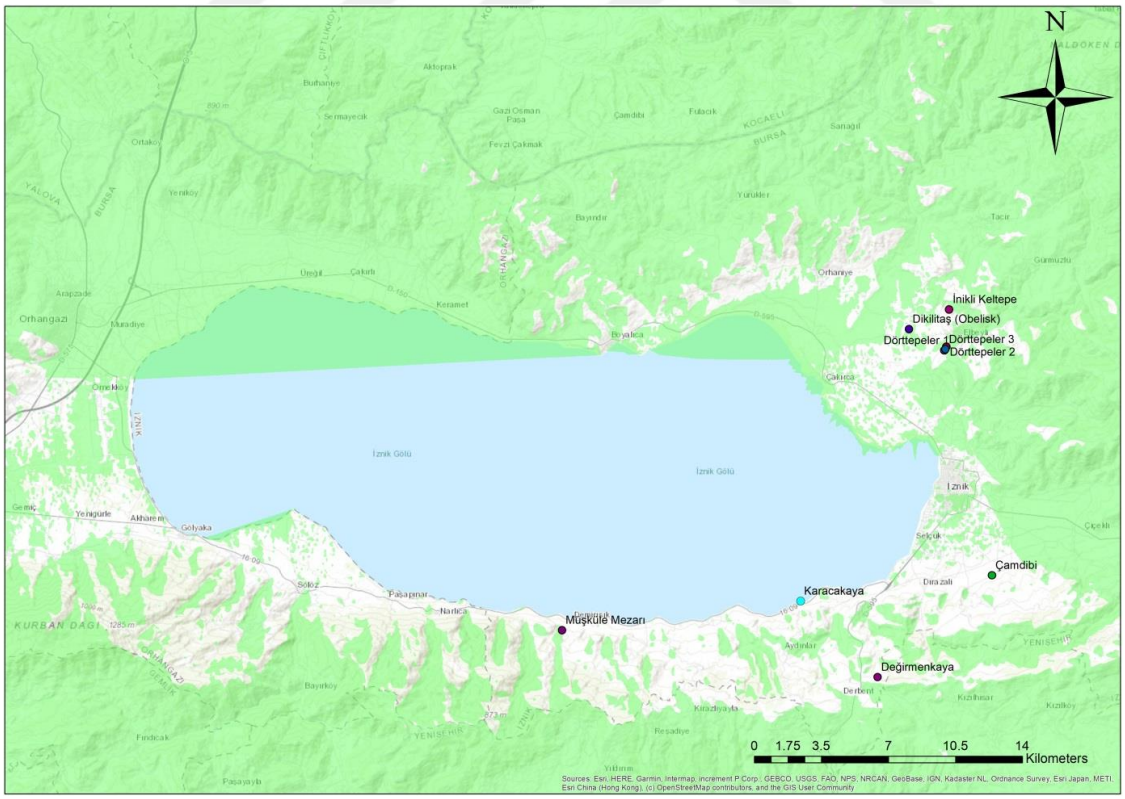
Resim 41: Değirmenkaya Mezar Anıtı Görüş Alanı (Esri CBS 08.02.2022)

Resim 42: Değirmenkaya Anıt Mezarı (Şahin 2016: 363)

Resim 43: Dikilitaş (Google Earth Pro 12.12.2021)

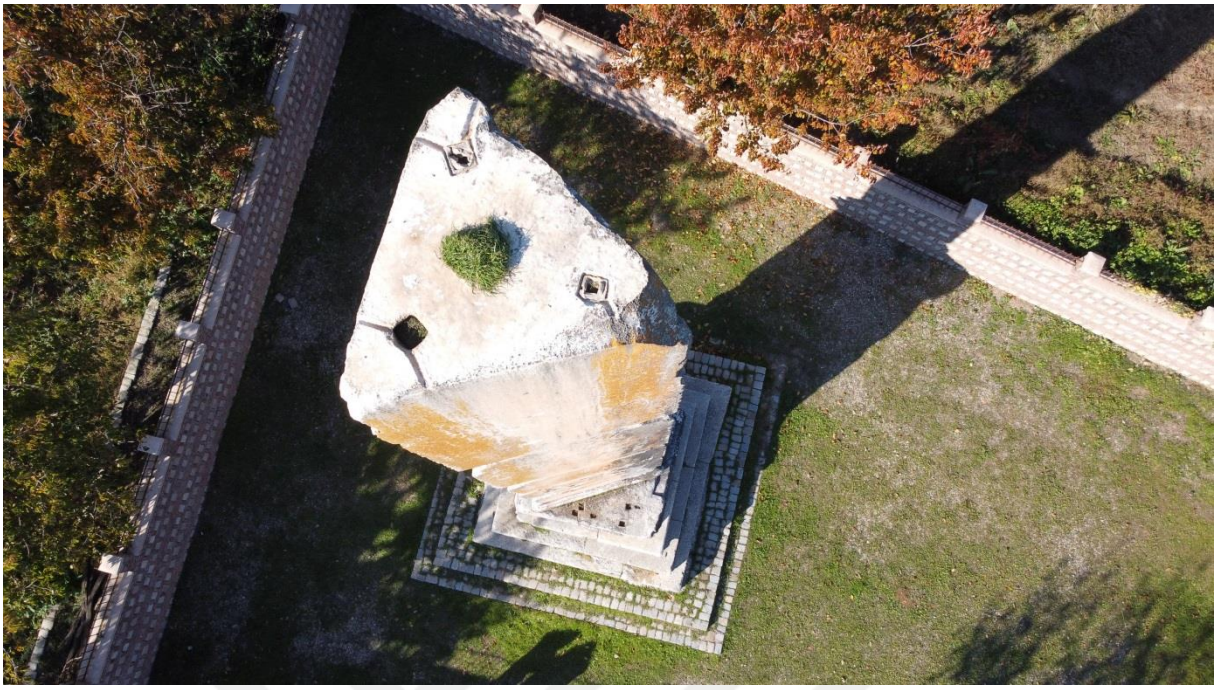
Resim 44: Dikiltaş Görüş Alanı (Esri CBS 08.02.2022)

Resim 45: Dikilitaş (Foto: Yazar)

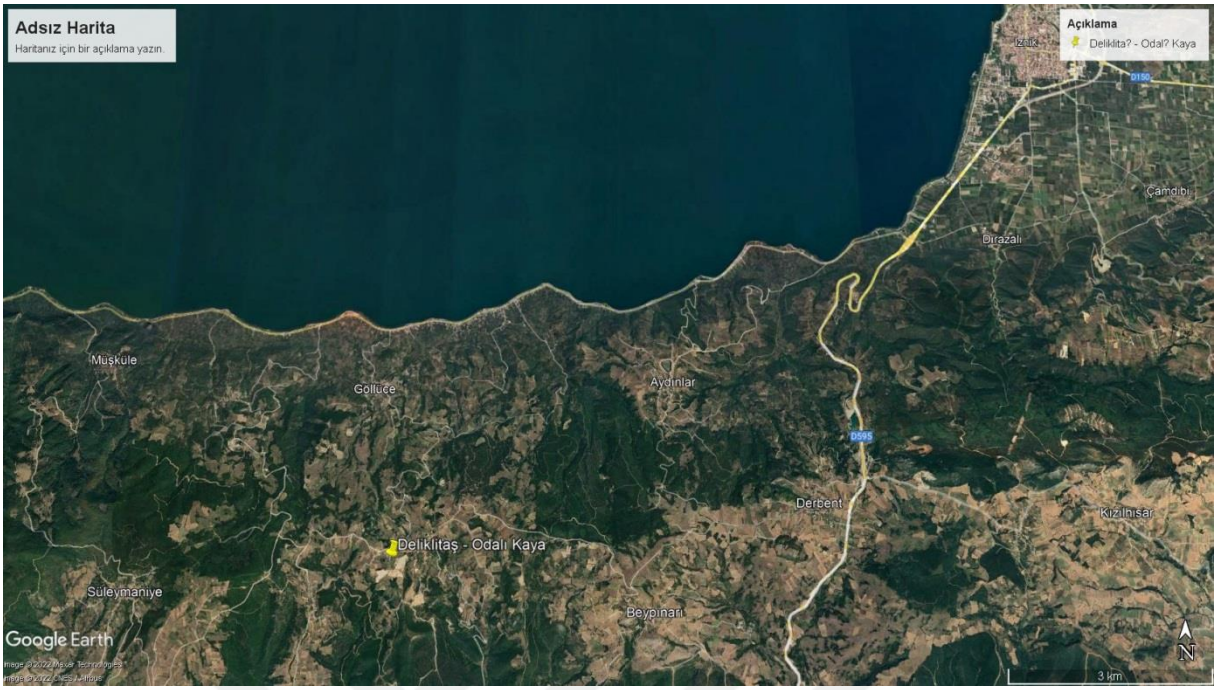
Resim 46: Dikilitaş Yazıt (Foto: Yazar)

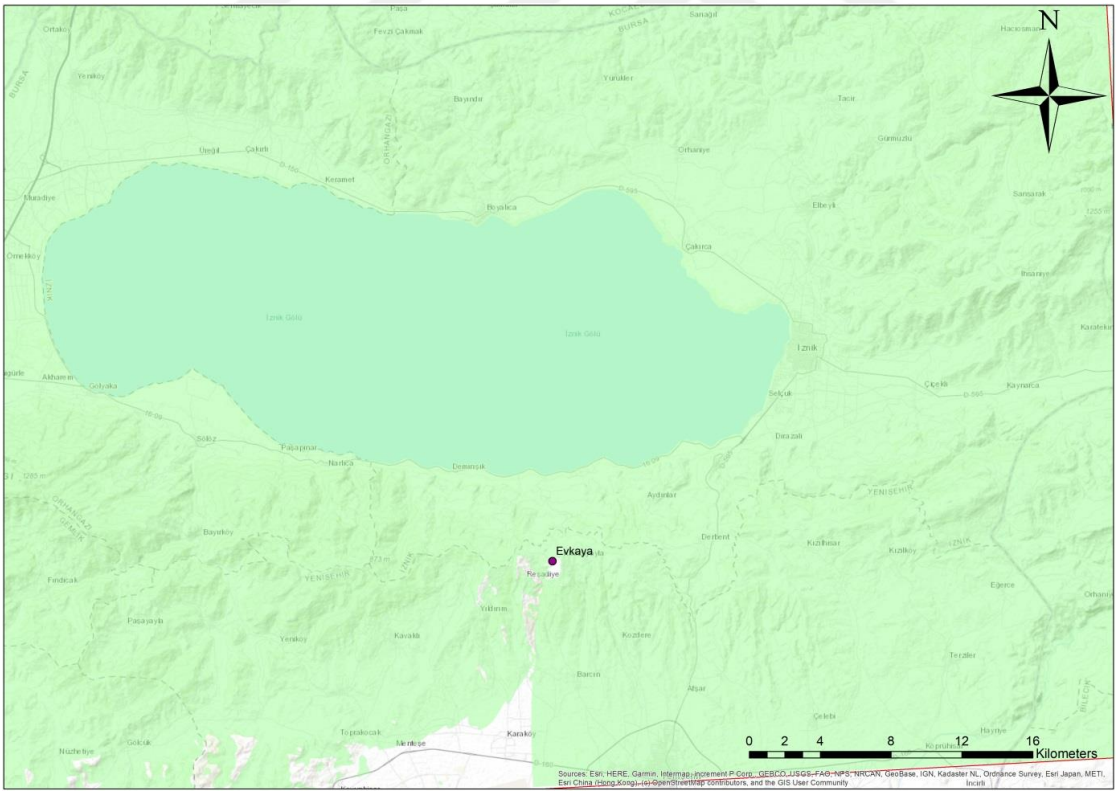
Resim 47: Dikilitaş Üst Görünüm (Foto: Yazar)

Resim 48: Dikilitaş Manzara (Foto: Yazar)

Resim 49**:** Yenişehir – Deliktaş (Odalı Kaya) (Google Earth Pro 15.02.2022)

Resim 50: Yenişehir – Deliktaş (Odalı Kaya) Görüş Alanı (Esri CBS 08.02.2022)

Levha 26

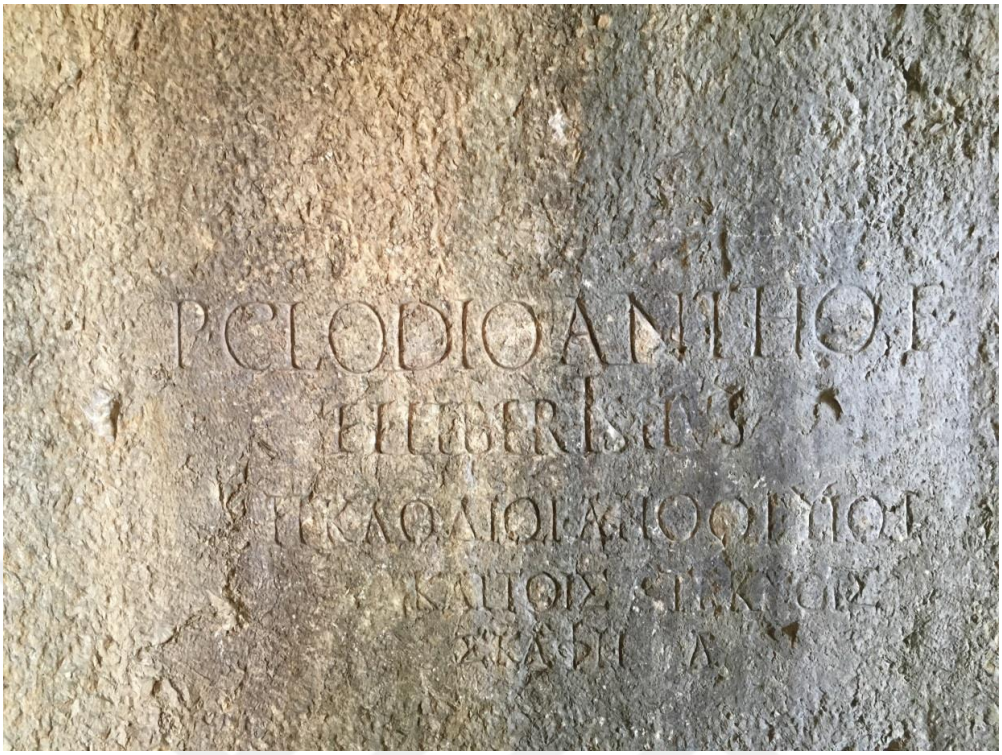

Resim 51: Yenişehir – Deliktaş (Odalı Kaya) Giriş (Bursa ve İlçeleri Kültür Envanteri Projesi Arşivi)

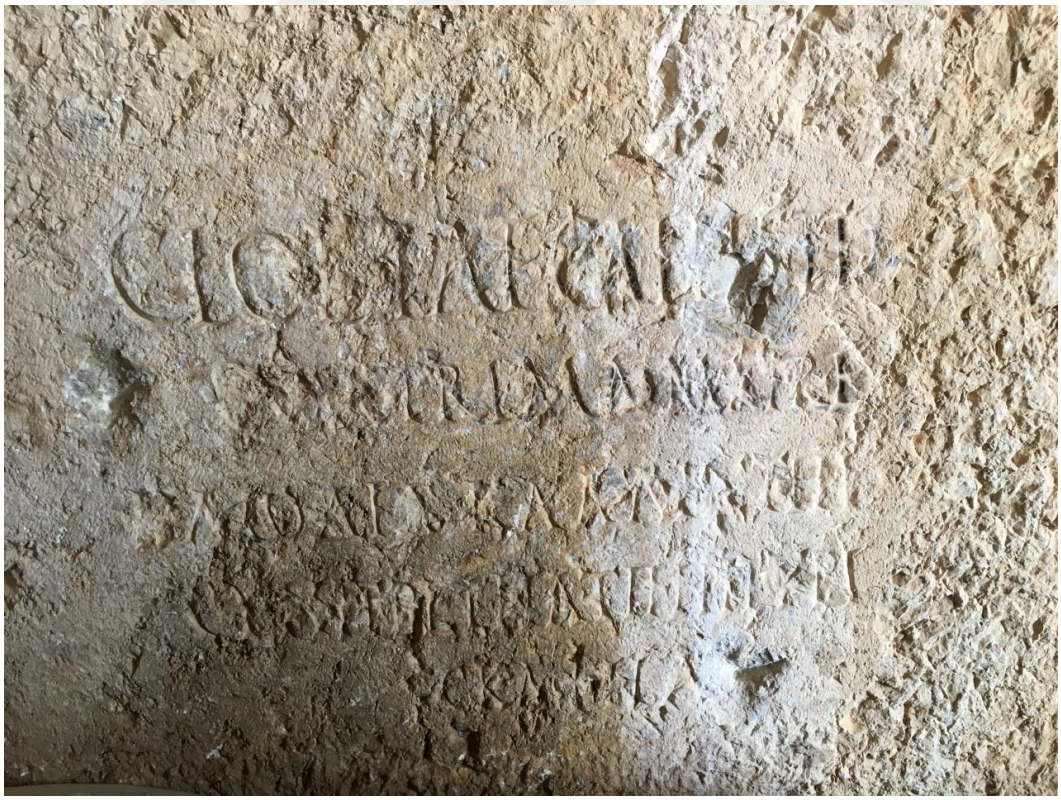

Resim 52: Yenişehir – Deliktaş (Odalı Kaya) Doğu Dış Duvar Yazıtı (Bursa ve İlçeleri Kültür Envanteri Projesi Arşivi)

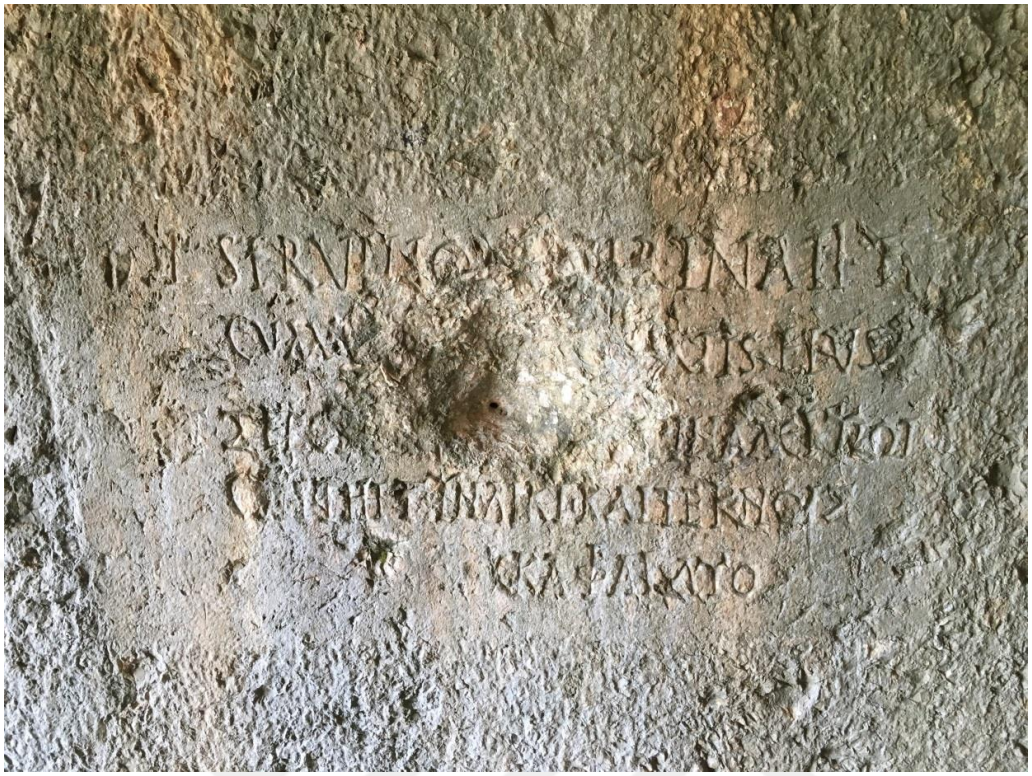
Levha 27

Resim 53: Yenişehir – Deliktaş (Odalı Kaya) Doğu İç Duvar Yazıtı I (Bursa ve İlçeleri Kültür Envanteri Projesi Arşivi)

Resim 54: Yenişehir – Deliktaş (Odalı Kaya) Doğu İç Duvar Yazıtı II (Bursa ve İlçeleri Kültür Envanteri Projesi Arşivi)

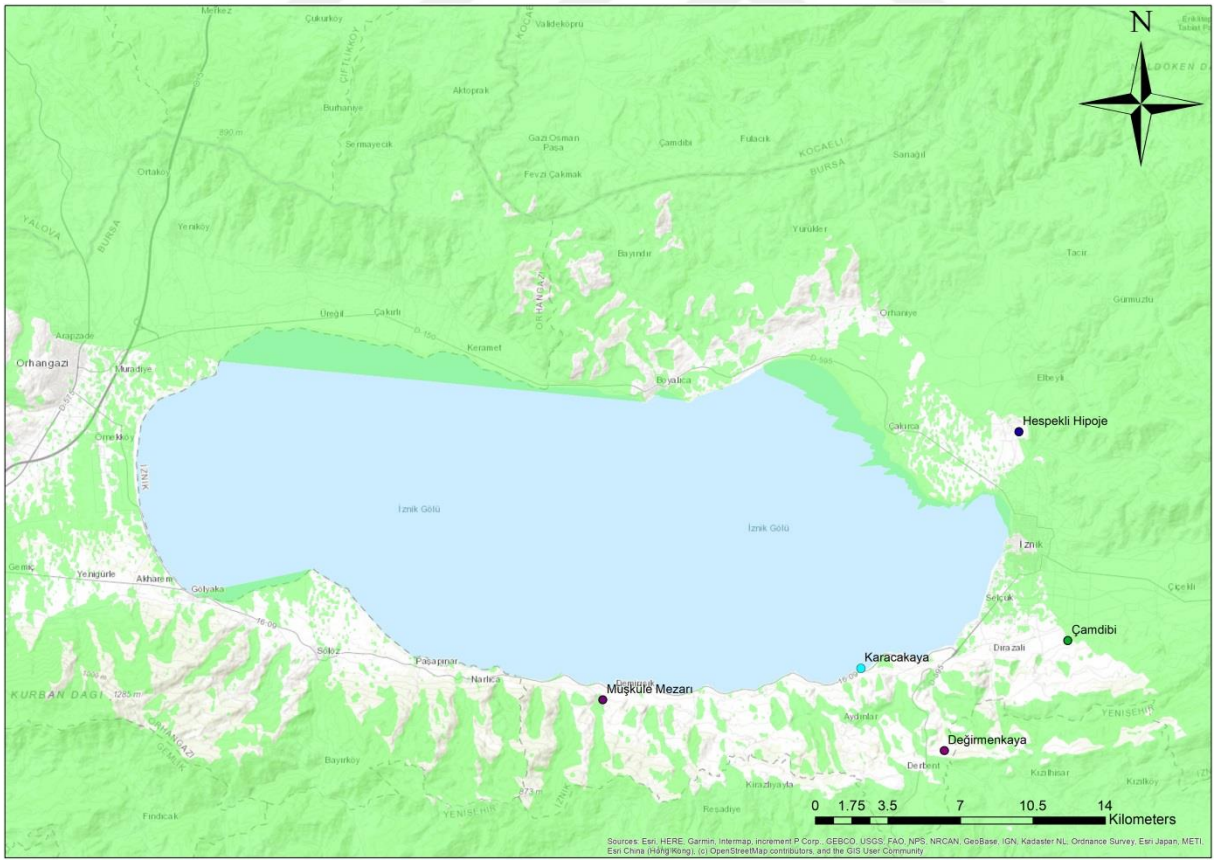
Resim 55: Yenişehir – Deliktaş (Odalı Kaya) Batı İç Duvar Yazıtı (Bursa ve İlçeleri Kültür Envanteri Projesi Arşivi)

Resim 56: Yenişehir – Deliktaş (Odalı Kaya) Mevcut Durum (Bursa ve İlçeleri Kültür Envanteri Projesi Arşivi)

Resim 57: Hespekli Hipojesi (Google Earth Pro 10.02.2021)

Resim 58: Hespekli Hipojesi Görüş Alanı (Esri CBS 08.02.2022)

Resim 59: Hespekli Hipojesi Dış Mekan (Bursa ve İlçeleri Kültür Envanteri Projesi Arşivi)

Resim 60: Hespekli Hipojesi Doğu Cephesi (Bursa ve İlçeleri Kültür Envanteri Projesi Arşivi)

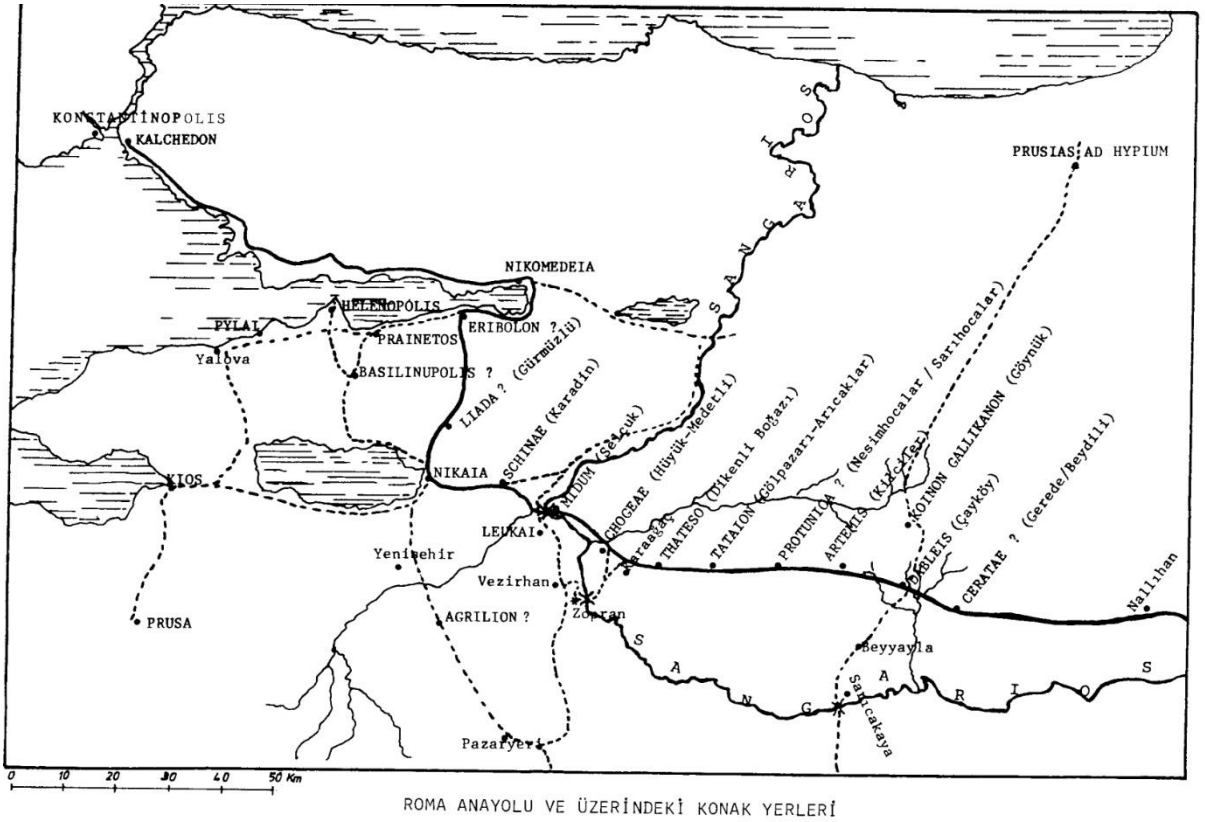
Levha 31

Resim 61: Hespekli Hipojesi Batı Cephesi (Bursa ve İlçeleri Kültür Envanteri Projesi Arşivi)

Resim 62: İznik içerisinde yer alan türbelerin konumu (Google Earth Pro 15.02.2022)

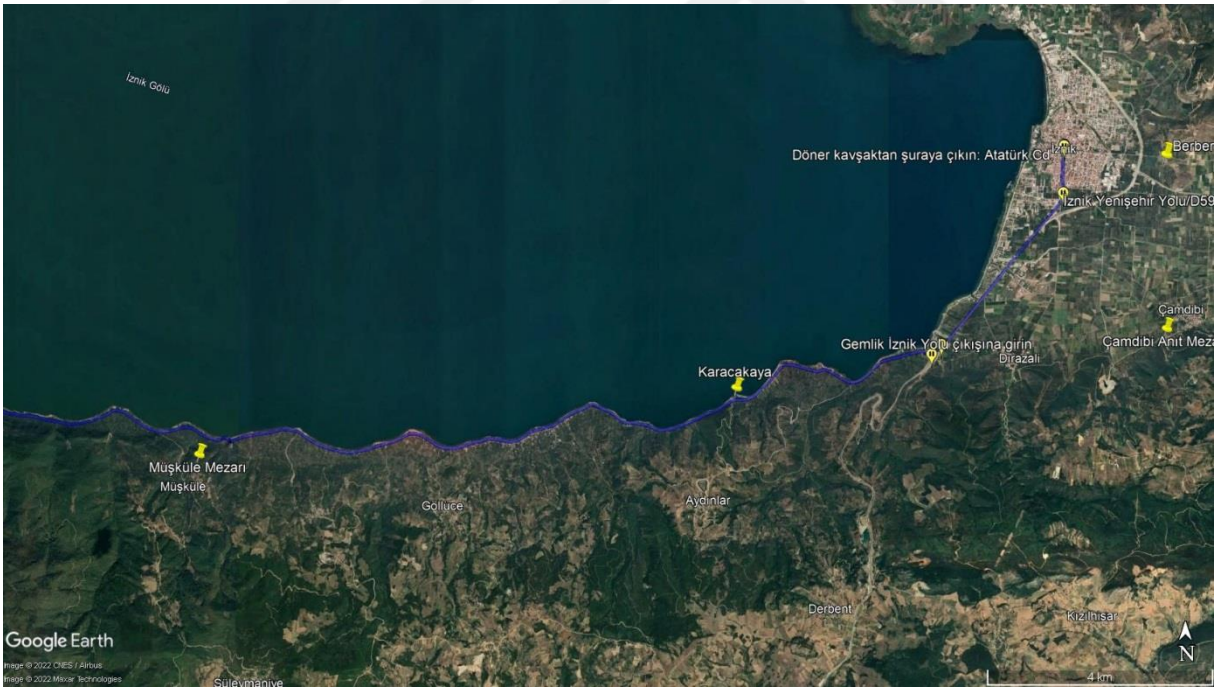
Resim 63: Antik Nikaia ulaşım yolları (Şahin 1981: 52)

Resim 64: Nikaia – Nikomedia antik yolu başlangıcı (Google Earth Pro 17.02.2022)

Resim 65: Nikaia – Yenişehir yolu (Google Earth Pro 17.02.2022)

Resim 66: Nikaia – Kios (Gemlik) yolu (Google Earth Pro 17.02.2022)